

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2018 30 stp

Fakultet for landskap og samfunn
Timothy Kevin Richardson

Kjønn i norsk romlig planlegging - diskurs, institusjonalisering og praksis

Gender in Norwegian spatial planning

- discourse, institutionalization and practise

Malene Øien Eiksund

By- og regionplanlegging
Fakultet for landskap og samfunn

**diskurs,
institusjonalisering og praksis**

av
Malene Øien Eiksund

Forord og takk

Denne masteroppgaven markerer slutten på fem års integrert mastergrad i By- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Jeg er veldig glad og stolt av å kunne fullføre og å starte et nytt kapittel, men det er også vemodig. Vemodig fordi den er avslutningen på en tid, et sted og et liv rundt mennesker som har formet meg.

Oppgaven hadde aldri blitt til alene. Først og fremst ikke uten inspirasjonen fra de mange kvinner som har arbeidet og forsket på kjønn og planlegging før meg. Takk for at dere viste meg at kjønn har en plass i norsk planlegging og legitimerer meg å jobbe med et av mine store interesseområder. Takk til Sigrun Kaul og de hardtarbeidende damene bak kvinnehistorisk planforum for å ha satt kvinner og planlegging på dagsordenen og for lån av fantastisk logo.

Tusen takk til mine informanter som gledelig stilte opp og slapp meg inn i deres hverdagshistorier. Takk til Plan- og bygningssetaten for erfaring fra kommuneplanlegging og refleksjoner som kom masteren til gode. Takk til familien Norum for lefser og losji av stressede masterstudenter i Bodø. Takk til Aase Kristine Aasen Lundberg for tid, veiledning og tro på prosjektet mitt. En stor takk til min hovedveileder Timothy Kevin Richardson for tydelig og god supervision, engasjement og din evne til at jeg alltid følte mestring etter møtene våre.

Takk til mine masterkollegaer for latter, faglige diskusjoner og et samhold jeg kommer til å savne. Takk til Hanna for gjennomlesning og pepp! Tusen takk til min familie for en trygg fallskjerm og til mine nærmeste venner for smil og omtanke.

Takk til min kjære Sondre for lesing, tålmodighet og styrken til å fullføre.

Sammendrag

På tross av at kjønn er en faktor som påvirker hvordan vi opplever våre bygde omgivelser, er det i norsk romlig planlegging lite fokus på dette og det finnes få kilder om hvordan kjønn håndteres i den romlige planleggingen. Gjennom en analyse av diskurs, institusjonalisering og praksis har jeg gjennom denne oppgaven prøvd å finne ut hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging.

Denne oppgaven argumenterer for at det manglende fokuset på kjønn i den romlige planleggingen påvirkes av en diskurs som fokuserer på likestilling og mangfold. Institusjonaliseringen av en slik bred diskurs har gitt få spesifikke tiltak i den romlige planleggingen. I overgangen til hvordan kjønn håndteres i praksis ser et ut som om det er en sammenheng mellom den svake institusjonaliseringen og hvordan planleggerne ser sitt handlingsrom til å inkorporere kjønn. Planleggerne ser sitt handlingsrom som lite og nevner at dette blant annet er fordi kjønn er så lite spesifikt. I overgangen fra diskurs til institusjonalisering forsvinner det spesifikke. For å håndtere kjønn bedre i den romlige planlegging i Norge ser jeg behovet for å tørre å være kjønns-spesifikk i tiltak, samtidig som man har en interseksjonell kjønnsanalyse. Utdanning kan også bidra til planleggeres egen forståelse av sitt handlingsrom.

Abstract

Despite gender being a factor that affects how we experience our built environment, Norwegian spatial planning has little focus on this. Through an analysis of discourse, institutionalization and practice, I have investigated how gender is handled in Norwegian spatial planning.

This master argues that the lack of focus on gender in spatial planning is influenced by a discourse focusing on gender equality and diversity. The institutionalization of such a broad discourse has provided few specific measures in the spatial planning. In the transition to how gender is handled in practice, it seems to be a correlation between the weak institutionalization and how the planners see their ability to incorporate gender. The planners see their space for action as small, and mentions that this is because gender is not specific enough. In the transition from discourse to institutionalization the specific measures are lost. To better handle gender in Norwegian spatial planning I see the need for dearing to be specific about gender, and at the same time managing to have an intersectional gender analysis. Education could also contribute to the practitioners understanding of their space for action.

Innhold

1. Introduksjon	10
Hvorfor ta hensyn til kjønn i planleggingen	
Bakgrunn for valg av tema	
Kunnskapshull og formulering av problemstillinger	
Oppgavens oppbygning	
2. Teoretisk bakgrunn	15
Romlig planlegging - en plass for kjønnssensitivitet?	
Hvordan forstå kjønn	
Diskurs, institusjonalisering og praksis	
Handlingsrom i praksis	
Perspektiver på kjønn	
Fra kvinner til kjønn	
Fra kjønn til mangfold og feminisme	
Gender mainstreaming - erfaringer fra institusjonalisering og praksis	
3. Metode	25
Forskningsdesign	
Hvordan jeg har analysert kjønnsdiskursens utvikling	
Hvordan jeg har analysert institusjonaliseringen av kjønn	
Hvordan jeg har analysert handlingsrommet i praksis	
Anonymitet og etikk	
Feministisk forskning	
4. Materiale	33
Diskursutvikling	
Tegn på institusjonaliseringen av diskurs i dagens romlige planlegging	
Planleggernes forståelse av eget handlingsrom	
Sammendrag	
5. Analyse	44
Fra perspektiver til diskurser	
Institusjonalisering av likestilling	
Liten forståelse av eget handlingsrom	
Syntese	
6. Håndtering av kjønn - refleksjoner	52
Hvor i håndteringen av kjønn forsvinner kjønnsfokuset?	
Siste refleksjoner	
Kilder og vedlegg	56

*Du må bestemme deg nå
om du vil snakke
eller om du vil overlate til
språket
å uttale kven du er*

*ditt hemmelege ord er
ikkje noe hemmeleg ord, det
tilhøyrer
oss alle*

Eldrid Lunden
Gjenkjennelsen (1982)

Kapittel I

Introduksjon

Introduksjon

I dette første kapittel introduseres oppgavens tema, hvorfor jeg har valgt det og hvorfor det er relevant for planleggingsfaget. Deretter beskriver jeg hvilket kunnskapshull jeg ønsker å fylle, oppgavens hovedproblemstilling, og hvordan jeg har valgt å dele oppgaven i tre underproblemstillinger for å belyse hovedproblemstillingen. Til sist presenteres oppgavens oppbygning.

Hvorfor ta hensyn til kjønn i planleggingen

De bygde omgivelsene oppleves forskjellig av ulike mennesker avhengig om hvem man er, hvilke forutsetninger og hverdag man har. Kjønn er en faktor som påvirker hvor trygge vi opplever ulike byrom og hvilke mobilitetsmønstre vi har. Hvordan transportsystemer og gategatebelysning er planlagt er eksempler på romlige avgjørelser som kan gjøre en by er mer tilrettelagt for ett kjønn.

Selv om Norge er regnet som et av de mest likestilte landet i verden (World Economic Forum, 2017), er ikke dette ensbetydende med at kjønnsfokuset er tilstede i alle deler av samfunnet, og at samfunnet er like tilrettelagt for alle kjønn. NOU-en (Norges offentlige utredninger) Struktur for likestilling (NOU 2011:18, 2011) konkluderte med at kjønnslikestillingen i Norge ofte får en vikepliktsregel, at fokuset må vike for andre hensyn. I Norge har hver enkelt sektormyndighet, etater, kommuner og fylkeskommuner et eget ansvar for å inkludere likestilling i sine fagfelt og i sine ansvarsområder.

Sissel Engblom, sjef for urbanisme i Link arkitektur, er en av stemmene som hevder at kjønn i for liten grad er et tema i utformingen av byer (Alsen, 2016). Hun mener at planlegging og arkitektur behøver feminisme for å tenke på byen som like tilgjengelig for kvinner og barn som for menn. Hun er sterkt inspirert av feministisk planlegging i Sverige og trekker frem trygghet som ett av hovedutfordringene for at byrom også skal utvikles for kvinners preferanser (ibid.).

I tillegg til at trygghet oppleves ulikt sett fra et kjønnsperspektiv så, har kvinner og menn ulike behov i transportplanleggingen. Rapporten Likestilling i transport (Hjorthol & Næss Kjørstad, 2006) understreker at disse forskjellene kommer av ulike livssammenhenger. Kvinner har oftere kortere arbeidsreiser enn menn velger oftere arbeid nærmere hjemmet. Selv om andelen alenefedre har økt, tar kvinner fremdeles en stor grad av omsorgsrollen. Kvinner har i stor grad fremdeles hovedansvaret for husholdet og kombinerer i større grad enn menn rollene som primære omsorgspersoner. Selv om nesten like mange kvinner som menn har førerkort, er menn fortsatt hovedsjåføren i hushold. Ettersom kvinner har dårligere tilgang til bil enn menn, tar de også mer kollektivtransport (ibid.).

Greed argumenterer for at mye av den historiske transportplanleggingen er basert på at veien fra hjemmet til arbeidet er en rettlinjet vei (Greed, 2005), og at dette ikke gagnar kvinner som ofre har kortere arbeidsveier og kombinerer roller som omsorgspersoner. Modernistisk arealplanlegging som deler byer inn i hjem, jobb og fritid, er eksempel på planlegging som har tilrettelagt for tradisjonelle mannlige aktivitetsmønstre uten hensyn til at kvinners hverdagsliv kan by på andre romlige behov.

Professor i kritiske studier i arkitekturen ved Kungliga Tekniska Högskolan, Katja Grillner, mener i likhet med Engblom at planlegging trenger feminisme. Hun påpeker at feministisk arkitektur ikke trenger å ha noen spesifikk romlig dimensjon spesielt for kvinner. Hun mener at det handler om:

« arkitekter og byplanleggere som har med seg feministiske teorier og metoder inn i arbeidet sitt. Det kan omfatte og stille spørsmål ved hvem som har innflytelse over hvordan byer bygges og hvordan ressursene fordeles» (Alsen, 2016, p. 53).

Et kritisk blikk på kjønnsdimensjoner i planleggingen trenger ikke resultere i en spesifikk planlegging eller konkrete romlige løsninger. Bevissthet rundt kjønn kan legge til rette for større valgmuligheter og ulike livsstiler for flere samfunnsgrupper. Kjønn definerer måten mange mennesker lever sine liv på. Ulike livsstiler har ulike behov, som planleggere kan bli mer bevisste på. Ved å ta hensyn til at det finnes en kjønnsdimensjon også i hvordan vi har planlagt og planlegger omgivelsene våre, vil vi kanskje kunne skape et mer inkluderende og levelig samfunn.

Bakgrunn for valg av tema

Jeg fattet interesse for kjønn og planlegging da jeg tok emnet EDS370 Kjønn og utvikling ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Faget tok for seg en historisk utvikling av kjønn, og analyserte kjønnsperspektiv i ulike fagområder, hovedsakelig knyttet til jordbruk og rural utvikling. Jeg har lenge vært interessert i ulikheter i samfunnet, spesielt kjønn og feminisme. Men under studiet hadde kjønn ennå ikke vært noe tema, selv ikke i litteratur som ansees som hovedverk. Et eksempel er boken *Byplanleggingens historie* (Kjærdsdam, 2010), som gjennom historisk utvikling av byplanlegging forklarer hvorfor byer ser ut som de gjør i dag. I boken, som sees på som en kanon for byplanlegging, nevnes ikke eller problematiseres kjønn i det hele tatt.

I oppgaven jeg skrev i EDS370 Kjønn og utvikling valgte jeg å undersøke hvordan kjønn historisk er undersøkt i planlegging i Norge. Jeg fant et essay av planleggeren og forskeren Sigrun Kaul, *Vi skulle jo løpe med ulver* (1996) som utforsket kjønn i norsk planlegging gjennom tidene. Dette satte meg på sporet til andre teoretikere som tematiserte kjønn sin plass i norsk planlegging. Fra denne undersøkelsen opplevde jeg at mye av arbeidet og det som var skrevet om kjønn i Norge var relativt gammelt – til dels utdatert. Jeg fant lite skrevet etter 2006. Behovet for kjønnsfokus har tidligere vært et anerkjent tema og et fokus i planleggingen (NIBR, 1981; Amdam, 1990; van der Ros, 1997; Pettersen, 1999). Kjønn i planlegging har slik blitt sett på som et legitimt problem. Likevel har jeg funnet lite fokus på kjønn i dagens norske planlegging. I denne oppgaven ønsker jeg å bidra til mer bevissthet rundt dette temaet som jeg tro blir stadig viktigere for fremtidens planlegging.

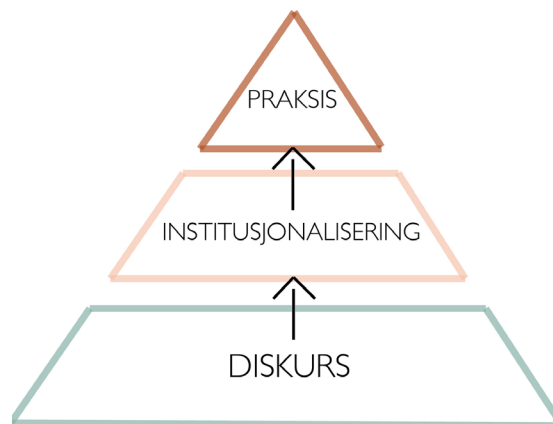
Kunnskapshull og formulering av problemstillinger

Jeg opplevde dette fraværet av kjønnsperspektiv som et kunnskapshull i norsk planlegging. Jeg så behovet for å kartlegge dette nærmere og undersøke hvordan kjønnsfokuset i norsk planlegging i er dag. Ut fra mangelen jeg ser på kjønnsfokus i dagens planlegging, ønsker jeg å bidra til å fylle dette tomrommet ved å undersøke håndteringen av kjønn i norsk romlig planlegging.

Hovedproblemstilling:

Hvordan håndteres kjønn i norsk romlig planlegging?

Det er mange måter å undersøke hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging. Håndtering er et bredt begrep, og er lite spesifikt. Først da jeg utformet denne problemstillingen var det med tanken om å intervju planleggere om hvordan de «håndterte» kjønn i sin planleggingshverdag. I min utarbeidelse av intervjuene og metoden kom jeg frem til at hvordan unge planleggere håndterte kjønn i stor grad også var påvirket av hvordan kjønn er inkorporert i strukturene for planlegging de forholder seg til. Slik så jeg et behov for å se på institusjonaliseringen av kjønn i planleggingen, for å forstå hvordan kjønn er håndtert. På samme måte så jeg også dette i mitt arbeid med institusjonaliseringen. At hvordan noe er institusjonaliser ikke står alene, men er i stor grad påvirket av hvilket språk, mening og forståelse av kjønn som ligger bak. Slik så jeg det naturlig at oppgaven behøvde en undersøkelse av diskurser i planleggingen, for å kunne forklare og gi en bakgrunnsinformasjon for å forstå institusjonaliseringen og håndteringen. Det ble slik naturlig å konstruere underproblemstillinger basert på diskurs og institusjonalisering for å kunne svare på håndteringen i praksis. Underproblemstillingene om diskursen og institusjonaliseringen blir slik et nødvendig bakteppe for å forstå håndteringen i praksis (se figur 1).

Figur 1: Diskursen påvirker hvordan noe er institusjonalisert som igjen påvirker hvordan kjønn håndteres i praksis. Dette forholdet gjør det det naturlig å analysere de tre nivåene for å finne ut hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging.

Underproblemstillinger:

- 1. Hvordan har kjønnsdiskursen i norsk romlig planlegging utviklet seg?*
- 2. Hvordan er kjønn institusjonalisert i norsk romlig planlegging?*
- 3. Hvordan ser unge norske planleggere sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i sin planlegging?*

Videre har jeg i min andre problemstilling valgt å undersøke hvordan strukturene for planleggingen i Norge inkorporerer kjønn. Ettersom planlegging i Norge er lovpålagt finnes det veiledere, lover og regler for hvordan planleggingen skal, burde gjennomføres og hva som er viktige hensyn. Jeg velger å benytte meg av ordet institusjon som på latin kommer fra ordet sedvane, altså vedtatte regler eller normer for adferd (Gregory, et al., 2009). Det å se på institusjonaliseringen av kjønn i dagens kommuneplanlegging er et viktig steg i hvordan kjønn håndteres i det norske romlig planlegging, fordi det sier noe om hvordan planleggere kan handle, hva som er akseptert som viktige prioriteringer og valid kunnskap.

Institusjonalisering i seg selv er ikke ensbetydende med at noe er et fokus eller håndtert. I gapet mellom institusjonalisering og praksis, er planleggenes handlingsrom relevant å se på. For å undersøke på hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging i praksis, vil jeg derfor i min tredje underproblemstilling se på hvordan planleggere vurderer sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i sin planlegging. Handlingsrommet, altså planleggenes mulighet for å ta hensyn til kjønn avhenger både av deres forståelse av temaet formet av diskursen, og av sin forståelse av hvordan man planlegger for kjønn og institusjonaliseringen. Jeg har begrenset meg til å intervju unge nyutdannede kommuneplanleggere. Det har jeg gjort fordi nyutdannede planleggere kan fortelle noe om hvordan den nye generasjonen planleggere forstår kjønn og hvordan planleggingen i dag håndterer kjønn. Å kartlegge forståelsen av handlingsrommet til planleggerne kan bidra til å svare på hvordan kjønn håndteres i praksis.

Oppgavens oppbygning

For å svare på disse tre problemstillingen er oppgaven delt inn i seks deler. Denne introduksjonen og beskrivelsen av oppgavens mål og problem er det første kapittelet. Kapittel to tar for seg bakgrunn og teorier som er relevante for å svare på problemstillingene. Det tredje kapittelet beskriver de metodiske valgene jeg har tatt, hvorfor jeg har tatt dem, og svakheter ved metodikken. Materialet mitt presenteres i det fjerde kapittelet. Dette er den empirien jeg har funnet for å sammen med teorien kunne svare på problemstillingene mine i det femte diskusjonskapittelet. I konklusjonen vil jeg så knytte sammen svarene fra underproblemstillingen, diskutere dem i lys av hovedproblemstillinga og gir noen siste refleksjoner rundt oppgaven.

Kapittel 2

Teoretisk bakgrunn

Teoretisk bakgrunn

I dette kapittelet beskrives teorier og ideer som er relevante og kan belyse problemstillingene. Her definerer jeg også viktige begreper i oppgaven. Jeg begynner med å definere romlig planlegging, så kjønn og deretter teorier og litteratur som binder kjønn og planlegging sammen. Jeg definerer også begrepene diskurs, institusjonalisering og handlingsrom som er viktige for å diskutere mine problemstillinger.

Romlig planlegging - en plass for kjønnssensitivitet?

Planlegging kan forhindre eller redusere uønskede utviklinger og påvirke samfunnet i ulike retninger. Det planlegges på alle samfunnsområder, og endrer seg ettersom de politiske og kulturelle rammene forandres. Planlegging er et bredt begrep som kan omfatte all organisering i samfunnet. Ettersom jeg i denne oppgaven ikke har mulighet til å analysere håndteringen av kjønn i alle samfunnets anliggende, definerer jeg her planleggingen som romlig planlegging. Slik blir fokuset i denne oppgaven er hvordan kjønn håndteres i planleggingen av det fysiske miljøet. Planlegging av våre fysiske omgivelser og annen samfunnsplanlegging henger tydelig sammen. Det er vanskelig å skille den fysiske planleggingen fra sin samfunns-kontekst. Samfunnsmessige forhold påvirker premissene og resultatene av den fysiske planleggingen og omvendt. Romlig planlegging spiller en viktig rolle i forming av de fremtidige stedene vi lever og til å lage bærekraftige samfunn. Dory Reeves illustrerer viktigheten av romlig planlegging for forholdet mellom steder, bærekraftighet, ulikheter, mangfold og likestilling (Reeves, 2005). Hun påpeker at for at romlig planlegging skal fungere må det ikke skape ulikheter eller skape muligheter for diskriminering; «*To work, it must not reproduce inequality or create the potential for discrimination*» (Reeves, 2005, p. 1). Romlig planlegging har slik muligheten for å håndtere ulikheter og tilrettelegge bedre for ulike befolkningsgrupper, også for kjønn.

Begrepet romlig planlegging er relativt lite brukt i Norge. Problemstillinger rundt romlige behov adresseres ofte under andre paraplybetegnelser. Uttrykket romlig planlegging har imidlertid en lang tradisjon internasjonalt (Healey, 2007). Palermo & Ponzini definerer begrepet benyttelse i en europeisk kontekst;

«*the notion of spatial planning alludes to the need for coordinating various sectoral policies that concern particular territory in order to create positive synergies.*» (OECD, 2001 sitert i Palermo & Ponzini, 2010, p. 5)

Romlig planlegging forstås her som fysisk planlegging som foregår på ulike geografiske og planmessige nivåer. Det kan også romme en forståelse av fysisk planlegging som ikke er tatt ut av sin bredere samfunnsmessige kontekst. Romlig planlegging handler om spesifikke fysiske områder, i tillegg til retningslinjene og politikken den står i. Slik blir planleggingen en sektorovergripende aktivitet som må koordineres mellom ulike samfunnsinstitusjoner. Denne forståelsen av planlegging ser jeg som hensiktsmessig i det videre arbeidet med kjønn ettersom den fokuserer på de fysiske omgivelsene, men anerkjenner samtidig at det fysiske ikke kan forstås uten sin samfunnsmessige kontekst.

Denne oppgaven vil jeg hovedsakelig diskutere romlig planlegging og fysisk miljøet. Planleg-

ging og samfunnsplanlegging vil også nevnes, ettersom det i Norge er forsket relativt lite på hvordan kjønnede erfaringer gjør at noe oppleves ulikt. De bredere planleggingsbetegnelsene rommer derfor av og til også den romlige planleggingen.

Hvordan forstå kjønn

For å kunne undersøke problemstillinger rundt kjønn i norsk romlig planlegging er det viktig å definere begrepet. En mye brukt måte å skille kjønn på er sosialt kjønn og biologisk kjønn (Lykke, 2010). Her refererer sosialt kjønn til det kulturelle begrepet kjønn som legger vekt på de sosiale rolleforventningene. Biologisk kjønn beskriver de biologiske forskjellene mellom menn og kvinner. Disse biologiske og seksuelle forskjellene er ofte brukt for å forsterke og legitimere kjønnsforskjeller, som at selv om kvinner føder barn, er det også kvinner som to størst grad tar ansvar for barna etter de er født (Greed, 2005). På norsk er bruken av sosialt og biologisk kjønn relativt ny, men på andre språk har skillet eksistert lengre, slik som sex og gender på engelsk, og kön og genus på svensk (Lykke, 2010).

Dette dualistiske skillet mellom kjønn som sosialt og biologisk, er det ikke konsensus over og har blitt kritisert i at rollene er for statiske. En bevegelse bort fra dette har vært å fokusere på konstruksjonen av kjønnsrelasjoner i samfunnet og variasjonen av det feminine og det maskuline. At det er ulike måter å leve ut kjønn på avhengig av kontekst og interseksjonalitet (Gregory, et al., 2009). Interseksjonalitet tar for seg hvordan ulike former for makt og diskriminering ikke bare avhenger av kjønn, men også av faktorer som etnisitet, klasse, alder, tro, funksjonshemming og så videre (Lykke, 2010). Lykke argumenterer for at det er viktig å ikke fiksere kjønnsbegrepet. Fokuset på kjønnsrelasjoner er et viktig innspill til debatten. Jeg har derfor valgt å benytte meg av et variabelt og interseksjonelt kjønnsbegrep ettersom kjønn er en definerende faktor for mange (ibid.)

Når jeg skal utforske kjønn i fagfeltet planlegging er det nødvendig å konkretisere uttrykk som kjønn, kvinner og menn. Da dette er en analyse av kjønn i samfunnsstrukturer, benytter ofte de sosiale og biologiske kjønnsforståelsene. Der har jeg valgt å gjøre fordi det er i disse kategoriene at mye av forskningen og teoriene om kjønn og planlegging er definert. Når denne differensieringen er benyttet av andre vil det være hensiktsmessig og vanskelig å ikke analysere materiellet videre på denne måten.

Diskurs, institusjonalisering og praksis

Hvilke ideer og teorier som sirkulerer om oppfattelsen av kjønn i norsk romlig planlegging påvirker hvordan kjønn håndteres. Hvordan kjønn oppfattes, forstås og prates om er en del av en diskurs. Det er ulike måter å definere hva en diskurs er og slik ulike måter å utføre en diskursanalyse på (Johannessen, et al., 2011). Begrepet diskurs er forståelsen av at begreper endres ettersom verden forandrer seg. Derfor er heller ikke begrepet diskurs konstant. Det er likevel to sentrale skiller i måten å forstå diskurs på, habermasiansk og foucauldiansk tilnærming (Richardson, 2000). Jeg er bevisst på denne diskusjonen. Likevel vil denne masteroppgaven benytte diskursdefinisjonen til Maarten Hajer. Han definerer en diskurs som;

“ a specific ensemble of ideas, concepts, and categorizations that are produced, reproduced and transformed in a particular set of practices and through which meaning is given to social and physical realities” (Hajer, 1995, p. 44).

Hajer beskriver diskurs ikke bare som språket som brukes, men også hvilken virkelighetsforståelse som ligger bak ordvalgene. Jeg har valgt å bruke denne definisjonen av diskurs ettersom den beskriver diskurs som en fortelling. Denne fortellingen består ikke bare av ordvalget, men kobler også sammen hvordan mening gis til både våre sosiale og fysiske forståelser av virkeligheten. Denne dualistiske forståelsen er viktig i arbeidet med kjønn i romlig planlegging. Forståelsen av at diskurser gjennomsyrrer samfunnsstrukturer ser jeg som hensiktsmessig i videre arbeid med kjønn ettersom hvordan kjønn brukes, defineres og omtales påvirker hvordan mennesker lever sine liv og former slik samfunnet. En diskurs former hvordan menneskers opplevelser oppfattes og gis mening, gjennom kategorier, ideer og konsepter. Diskurser er viktige fordi de konstruerer hvordan vi oppfatter virkeligheten og kan trenge så dypt at den kan gjennomsyre vår måte å forstå verden på (Johannessen, et al., 2011). Det er også gjennom diskurser at dominante perspektiver som former samfunnet vårt skapes. I følge Hajer blir ikke en diskurs dominerende før den er institusjonalisert. I boken *The Politics of Environmental Discourse* beskriver han sammenhengen mellom institusjonalisering og diskurs.

“We will speak of discourse institutionalization if a given discourse is translated into institutional arrangements, ie if the theoretical concepts of ecological modernization are translated into concrete policies and institutional arrangements” (Hajer, 1995, p. 61).

Institusjonaliseringen av en diskurs kan slik forstås som reproduksjonen av diskursens verdier og ideer inn i analyser og rammeverk for praktisering. Slik jeg leser Hajer, er diskursen verdier og tankesettene som reproduseres og mobiliseres. Institusjonaliseringen skjer når denne reproduksjonen og mobiliseringen resulterer i tiltak og retningslinjer. Denne oppgaven vil derfor behandle diskurs som tankene meningene og teoriene som former perspektiver. Institusjonaliseringen er de konkrete tiltakene, policyene og programmene som er et resultat av diskursens verdier.

Sammen med institusjonalisering er også praktiseringen av utøverne av et fagfelt viktig for diskursens gjennomslag. Patsy Healy beskriver forholdet mellom institusjonalisering og praksis som komplisert og i «*continual potential tension*» (Healey, 2007, p. 22). For henne er overgangen mer som en prosess med spenninger. Selv om en institusjonalisering av en diskurs kan forme hvordan den praktiseres, er ikke det alltid tilfellet. Healey (ibid.) understreker viktigheten av at diskursen penetrerer og slår rot i praktiseringen for at ideene skal realiseres. Om en diskurs videreføres i praksis avhenger ikke bare av planleggerens forståelse av området, eller institusjonaliseringen. De avhenger også av andre faktorer som hvordan de ser sitt eget handlingsrom.

Handlingsrom i praksis

Håndtering av kjønn i praksis avhenger av planleggerne og hvordan de forstår problemstillinger i kjønnsperspektiv. Kågström og Richardson (2015) beskriver hvordan utøverne av et fagfelt kan påvirke forandring og hva som blir viktig i en diskurs. Forfatterne tar for seg integreringen av helse i fagfeltet miljøvern. De argumenterer det for at fokuset i fagområdet i stor grad påvirkes utøvernes forståelse av nye problemstillinger (Kågström & Richardson, 2015). De introduserer uttrykket *space for action*, som viser til utøvernes forståelse av sin

egen evne eller mulighet til å påvirke. Jeg har oversatt og forstått dette uttrykket som utøvernes handlingsrom, og jeg benytter meg av denne formuleringen videre. Forfatterne påpeker at det er et stort gap mellom institusjonaliseringen av en ny problemstilling og hvordan det faktisk praktiseres. Utøverne av fagfeltet er ifølge Kågström og Richardson avgjørende i å fylle dette tomrommet, og handlingsrommet deres påvirkes i stor grad av deres egne forståelse av området. Utøvernes handlingsrom påvirkes i stor grad av deres egne forståelse av fagfeltet. Man kan derfor si at handlingsrommet til planleggerne en viktig variabel i forholdet mellom institusjonaliseringen og praktisering. Man kan derfor si at handlingsrommet til planleggerne er en viktig variabel i forholdet mellom institusjonalisering og praktisering. Kågström og Richardson påpeker at utøverne av fagfeltet har et bredt handlingsrom og muligheter til å forme og fylle inn der hvor institusjonaliseringen kommer til kort, men de har generelt lite tro på sitt eget handlingsrom.

Perspektiver på kjønn

Pettersen har beskrevet utviklingen i kjønnsperspektivet i norsk planlegging i artikkelen Likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging (Pettersen, 1999). Hun påpeker at kjønnsfokus i planlegging har variert over tid og kontekst. Det har derfor ikke alltid vært konsekvent. Kjønn, kvinner og likestilling er i Norge brukt om hverandre, og det kan være vanskelig å forstå hva som ligger bak uttrykkene eller om det er bevissthet rundt ordbruken i det hele tatt. Pettersen analyserer og skiller disse uttrykkende fra hverandre. Hun bruker dem til å definere ulike perspektiver på kjønn i i norsk planlegging. Hun skiller mellom kvinneperspektivet, likestillingsperspektivet og kjønnsperspektivet.

Kvinneperspektivet bygger på at kvinner og menn er ulike av natur, og har derfor egne verdier, kvaliteter og tanker. Fokuset på kvinner er basert på ideen om at samfunnet gagnes av å få frem de ressursene som kvinner står for. Dette er viktig fordi kvinners verdier gjennom lang tid ikke er blitt sett på som verdifulle. Å trekke frem de ubenyttede ressursene og tilrettelegge for kvinners ønsker er derfor sentralt. Gjennom et kvinneperspektiv skulle samfunnet lages på kvinners premisser, etter en forståelse av ubalanse i maktstrukturen mellom kjønnene har foretrukket mannlige verdier fremfor kvinnelige (Pettersen, 1999).

Likestillingsperspektivet ser ifølge Pettersen på kvinner og menn som likeverdige, og slik også like. Ulikheter forstås her som kun et resultat av diskriminering fordi det er fellesnevneren mennesker som definerer oss. Ved å gi alle mennesker like muligheter, vil vi oppnå en likestilling som er humanistisk og rettferdig. Pettersen (1999) mener at Norges offentlige likestillingspolitikk bygger på dette perspektivet. Selv om kjønn er en viktig bærebjelke, blir det i dette perspektivet sidestilt med mangfold, minoriteter, funksjonshemninger med mer. Gjennom likestillingsperspektivet er både kvinner og menn like gode og begge kjønn behandles kjønnsnøytralt. Pettersen beskriver at kjønnsnøytralt i praksis blir at for å oppnå likestilling må kvinner behandles som menn (ibid.).

Kjønnsperspektivet skiller seg fra de to tidligere perspektivene, fordi det kritiserer det todelte kjønnsbegrepet. Kvinner og menn er her like og ulike på samme tid. Kjønnsperspektivet bygger på et utvidet kjønnsbegrep hvor konstrueringen av kjønnsroller er sentralt her og den strukturelle undertrykkingen av kvinner blir dypere og mer gjennomsyrende. Kjønn er i kjønnsperspektivet sosialt konstruert og kjønnsrelasjoner er grunnen til kvinners undertrykkelse (ibid.).

Fra kvinner til kjønn

Andre fagfelt har også opplevd en utvikling i kjønnsdiskursen. Her vil jeg presentere hvordan dette har foregått i utviklingsstudier (development). Kjønnsdiskurser i utvikling er tydelig godt beskrevet og jeg vil bruke eksempler fra dette fagfeltet for å prøve å forstå utviklingen som har skjedd i planleggingen.

Fagfeltet har beveget seg fra Women in Development (WID) til Gender and Development (GAD) (Miller & Razavi, 1995). Dette er dette beskrevet som en diskursendring og har formet hvordan kjønn behandles og sees på. WID-diskursen hadde sin start å 1970-tallet og var den første fremgangsmåten for å se på utviklingsutfordringer med et kjønnsperspektiv. Fokuset hadde sine røtter i den voksende andre feminist-bevegelsen (Peay, 2005). Her var fokuset spesifikt på kvinners produktive rolle, og på selvforsørging, kvinner i arbeidslivet for å tjene egne penger. Dette fokuset har ble senere kritisert for å ikke problematisere at kvinner ofte har andre livsstiler grunnet større ansvar for barn og hjemmet, spesielt i utviklingsland. WID ble også kritisert for isolert fokusere på kvinner og slik ikke se maktstrukturene, mellom for eksempel kone og mann, men isolerte problemene til kvinners problemer. I kritikken av WID ble det stilt spørsmål om det var tilstrekkelig å fokusere på kvinner isolert. Man mente at løsningene på problemer knyttet til kvinners deltakelse, verdier og integrering trengte strategier som inkluderte begge kjønn, fordi problematikken lå i interaksjonen mellom disse (Miller & Razavi, 1995). Denne forståelsen av at problemene lå i kjønnsrelasjonene var blant annet roten til forandringen av diskurs til GAD.

Denne andre diskursen var også inspirert av de nyere teoriene som kom opp utover 1980- og 1990-tallet om at kjønn er en sosial og kulturell konstruksjon; *“namely that gender was social/cultural in origin rather than psychological”* (Miller & Razavi, 1995, p. 12). Begrepet «kvinne» rommet ikke lenger alle aspektene av det feminine, og ble erstattet av begrepet kjønn. Denne retorikken har også møtt en del kritikk av teoretikere som mener at kjønn blir for uspesifikt;

“In some instances, gender has been used to side-step a focus on women and the radical policy implications of overcoming their disprivilege.” (Miller & Razavi, 1995, p. 41).

Denne overgangen er kritisert for at det mindre spesifikke ordet kjønn tar bort problematikken fra de faktiske problemene.

Fra kjønn til mangfold og feminisme

I artikkelen *Where is feminism in planning going* (Rahder & Atilia, 2004) ser forfatterne et skifte internasjonalt i fokuset på kjønn i planleggingsteori. Rahder og Atilia (2004) har utført en studie av planleggingsfaglige forskningsartikler på 1990 tallet og i tidlig 2000, som viser en tilbakegang i artikler som fokuserte på kvinner, kjønn og feminisme. Slike artikler bestod på 1990-tallet i gjennomsnitt av 4-5 prosent, mens kun 1 prosent på begynnelsen av 2000-tallet (ibid.). Samtidig har det vært en eksplosjon i artikler som beskriver mangfold og multikulturalisme (diversity) i planleggingen. En nærmere undersøkelse av disse fagartiklene om mangfold, viser en tendens til å regne kjønn som en av mange variabler som definerer mangfold. Forfatterne frykter at denne utviklingen i planleggingen utvanner kjønnsfokuset (ibid.) og at mangfold skal gagne for mange variabler til at noen av dem i det hele tatt blir sett

på som viktige. Forfatterne beskriver også en nedgang i interessen blant planleggingsstuderter i å skrive om temaet, og oppmøte i fag som handler om kjønn eller feminisme og planlegging. På tross av lite engasjement og spørsmål om validiteten til å studere kjønn, opplevde en av forfatterne en forandring i dette når kunnskapen om temaet økte. I et fag som tog for seg feministisk teori og planleggingsteori var det få av elevene som synes temaet var viktig, eller tok opp hånden da de ble spurt om de regnet seg selv som feminister (flest kvinner). Ved siste time tok majoriteten av elevene opp hånden når det samme spørsmålet ble repetert (ibid.).

Gender mainstreaming – erfaringer fra institusjonalisering og praksis

Et eksempel på en institusjonalisering av kjønn i planlegging, utvikling og i andre fagområder er gender mainstreaming. Begrepet har i nyere tid vært sett på som en av de viktigste strategiene for hvordan man skal skape bevissthet rundt kjønnskiller når det gjelder behov i planleggingen (Greed, 2005). Jeg har valgt å eksemplifisere kjønnsfokus i planlegging gjennom gender mainstreaming. Gender mainstreaming er forsøkt implementert i norsk sammenheng, og fordi det er et av de seneste eksemplene på hvordan kjønn håndteres in planlegging internasjonalt.

Begrepet slo rot på den tredje internasjonale kvinnekongressen i Nairobi i 1985 (Jarvis, et al., 2009), og ble aktivt brukt etter den fjerde internasjonale kvinnekongressen i Beijing ti år senere. Gender mainstreaming defineres på ulike måter. Jeg har valgt å bruke definisjonen til samfunnsforskeren Dame Teresa Rees, som også er benyttet av andre planleggingsteroretikere (Dobbie & Purcell, 2002, Greed, 2005). Hun definerer gender mainstreaming som:

«Den systematiske integreringen av kjønn inn i alle samfunnets systemer og strukturer. Regler, programmer, prosesser og prosjekter, til måter å se og gjøre på, inn i kulturer og organisasjoner» (Rees, 1998 in Greed, 2005, p. 249).

Den fjerde internasjonale kvinnekongressen resulterte i en handlingsplan, Beijing Declaration and Platform for Action (FN, 1995), med forpliktende målsetninger og konkrete arbeidsmetoder for å komme nærmere likestilling på alle samfunnsområder. Alle land som skrev under på handlingsplanen sa seg enige i å opprettholde denne strategien, blant dem Norge under Brundtland-regjeringen (Oxford Research, 2014). Gender mainstreaming er en praktisk strategi for å nå kjønnslikestilling (FN, 2002). Fokuset på kjønn istedenfor kvinner, var allerede en trend i både planlegging og utviklingsstudier, men ble gjennom handlingsplanen en spesifikk diskurs internasjonalt.

EU har på mange måter vært en pågangsdriver for å prøve å transformere forholdene mellom kvinner og menn. I 1996 inkorporerte EU gender mainstreaming og dette var for mange feministiske planleggere, sett på som et gjennombrudd (Roberts, 2013). Gjennom Amsterdam Traktaten vedtok EU i 1996 gender mainstreaming som hovedstrategi for sitt likestillingsarbeid (EU, 1997). På tross av en enighet om å bruke gender mainstreaming, er strategien i ulike grad adoptert i ulike land og ulike samfunnsområder. Definisjonen av gender mainstreaming tilsier at integreringen av kjønn skal implementeres i alle strukturer i samfunnet og gjennomgående adresseres i alle beslutninger. Gender mainstreaming er en tilnærming som ikke bare handler om kjønnslikestilling i form av jevn kjønnsfordeling og like muligheter for alle kjønn, men fokuserer på å skape likestilling også i resultatene (Jarvis, et al., 2009).

Som nevnt ovenfor er gender mainstreaming adoptert forskjellig i ulike land og samfunnssektorer. Et annet viktig skille er gender mainstreaming som en måte å teste kjønnsbevissthet på og gender mainstreaming som en form for teori eller prosjekt for politisk transformasjon (Jarvis, et al., 2009). Sylvia Walby påpeker at gender mainstreaming som teori fører sammen mange av dilemmaene man finner i feministisk teori og kan være ett nytt utgangspunkt for debatten (Walby, 2005). Hun trekker frem at det er viktig å være bevisst på hvilken kjønnsdiskurs mainstreaming-prosessen bygger på og er bevisst på hvordan man forholder seg til gender mainstreaming og interseksjonalitet. For å kunne ha et godt og vellykket gender mainstreaming prosjekt mener hun det er like viktig å forstå problemene knyttet til kjønn og hvordan kjønn forstås i den sammenhengen man er i.

Eksempler på gender mainstreaming i planlegging

Overgang? Det finnes flere erfaringsrapporter og måter gender mainstreaming har blitt utviklet innen planlegging. Jeg har valgt å se på evaluering og gjennomføringen av gender mainstreaming i Østerrike og i Storbritannia ettersom dette er prosesser som er godt dokumenterte. Ved å se på hvordan kjønn er håndtert i planleggingen i andre land er det mulig å trekke linjer til hvordan kjønn er håndtert i det norske planleggingssystemet.

For å gjennomføre gender mainstreaming ble det i blant annet Villach benyttet 4R metoden. Dette er en videreutvikling av 3R-metodologien som er utviklet i Sverige. Metodikken er egnet til datainnsamling, kartlegging av eller grunnlag for den faktiske situasjonen i en organisasjon med tanke på kjønn (ibid.). De 3 R-ene står for representasjon, ressursfordeling, relaia (virkelighet). Målet med metoden kan være å avdekke situasjoner eller strukturer som er sett på som kjønnsnøytrale, men som i praksis gir fordeler eller er bedre tilpasset ett kjønn. Denne metodikken er benyttet også i Norge for å «kjønnsteste» visse virksomheter (KUN, 2000). I Østerrike har de lagt til en ekstra R for regler og det rettslige rammeverket (Damyanovic, 2013). I byen Villach ble gender mainstreaming benyttet i trafikkplanleggingen. Gjennomføringen av gender mainstreaming ble gjort i fire steg:

- 1) *Representasjon: Hvem er involvert i planleggingsprosessen og hvem vil bli påvirket av planleggingen?*
- 2) *Ressurser: Hvordan er rom og tid fordelt?*
- 3) *Regler og rettslig rammeverk: Hva er det rettslige rammeverket og hvem definerer det?*
- 4) *Relaia (virkelighet): Hva er de underliggende planleggingsstrukturene og verdiene, hvilket rammeverk bygges det på?*

Når de 4R-ene var gjennomgått skulle det defineres mål for planleggingen, og ting man kunne forandre for å lettere kunne implementere gender mainstreaming i planleggingsprosessen. Til sist skulle deltakerne finne ut hvordan gender mainstreaming kunne implementeres i planleggingsprosedyrene (ibid.).

Erfaringer og kritikk

Implementeringen av gender mainstreaming i transportplanleggingen i Villach (Damyanovic, 2013) var delvis vellykket, og resultatene påvirket arbeidet med trafikkplanleggingen noe. Av fysiske resultater skapte prosjektet et sterkere fokus på barrierefrie løsninger, fokus på lengre kryssningstid for gående og prioritering av offentlig transport fremfor bil (ibid.).

Resultatene fra gender mainstreaming i Villach viste at gjennomføringen i stor grad var avhengig av enkeltpersoners forpliktelser i prosjektene. Det var dessuten veldig vanskelig å

overbevise mannlige planleggere om fordelene med en kjønns sensitiv planlegging (Greed, 2005). Damyanovic (2013) anbefaler å videreutvikle at 4R-metodologien med en femte R som fokuserer på å diskutere planleggingsfilosofiene og verdiene i planleggingsprosessene. Hun argumenter for at dersom man er bevisst på hvilke verdier som ligger bak måten man planlegger på vil man også kunne håndtere at fokuset på kjønn blir så avhengig av egne personlige verdier (Damyanovic, 2013). Dette gjorde at strategien ikke gjennomsyret alle nivåer, og ble ikke forankret i planleggingsprosedyrene. Dette krever høyere kjønnskompetanse for alle involverte noe som en femte R kunne skapt bevissthet rundt.

I Wien ble 4R metodologiene også benyttet (ibid.). Her opplevde planleggerne at ved å bruke begrepet gender mainstreaming, risikerte man å bekrefte stereotyper ved å karakterisere hvordan kvinner og menn benytter bylandskapet. For å distansere seg fra dette har planleggerne sluttet å bruke begrepet og kalle konseptet fair shared city isteden (ibid.). Greed mener at selv om gender mainstreaming har skapt muligheten for planleggere å fokusere på kjønnsdimensjonen i planleggingen, har de fysiske resultatene ikke vært tilfredsstillende (Greed, 2005). Hun mener at selv om uttrykket gender mainstreaming har slått rot i kommunal planlegging, så ligger vekten mye på generiske fremgangsmåter hvor kjønn får begrenset oppmerksomhet. Fokuset mener hun heller har vært på det sosiale aspektet som deltakerne og prosessene, og ikke på den romlige utformingen. Den største kritikken av gender mainstreaming er at den ikke er med på å jevne ut kjønnsforskjeller, men sementerer dem. «Ulikhetene» mellom kjønn forandres ikke eller jevnes ut, men er ofte heller tilrettelagt bedre for (ibid). Beebeejaun uttrykker sin kritikk av gender mainstreaming i Storbritannia slik:

“Mechanisms exist to take into account gender and other groups, but there are dangers that gender mainstreaming has been used a bureaucratic toll distanced from the rights agenda.... the gendered dimensions of planning seem to have fallen down the agenda more recently. We can see a shift within policy away from politicized discussion about women’s rights toward the language of creating spaces that value diversity and inclusivity within the UK context (Beebeejaun, 2016, p. 2)”

Beebeejaun (2016) beskriver en feilslått gender mainstreaming som istedenfor å skulle ta kjønn inn i planleggingen, heller ikke fokuserer spesifikt på kvinner. Slik blir det et byråkratisk verktøy som skal favne alle, men i praksis ikke favner noen. Overgangen beskrives også som en retningsendring til et større fokus på inkludering eller mangfold og ikke kjønn eller kvinner.

Figur 2: Wien i Østerrike er et av landene som har inkorporert gender mainstreaming i planleggingen. Kjønnsfokuset vises også gjennom noen av trafikklysene: Funnet: 10.05.18 <https://www.lgbtqnation.com/2015/05/vienna-traffic-signals-go-red-and-green-gay-and-straight/>

Etter å ha gjennomgått teorier som ser på kjønn og planlegging har jeg sett sammenhengen mellom diskurs, institusjonalisering og praktisering tydeligere. De ulike delene bli en sammenheng med komponenter som ikke fungerer eller kan forklares uten den andre. Fokuset på diskursen som i utvikling, blir også bekreftet gjennom tidligere arbeid om kjønn i planlegging og andre fagområder. Dette bidrar og klargjør det videre arbeidet med oppgavens metodikk.

Kapittel 3

Metode

Metode

I dette kapittelet avklarer jeg hvilke metodiske valg jeg har tatt for å svare på hovedproblemstillingen min. Denne er igjen delt inn i tre underproblemstillinger som sammen svarer på oppgaven. Kapittelet begynner med en generell beskrivelse av metodikken benyttet i oppgaven, før jeg beskriver metodevalg for hver enkelt problemstilling, anonymitet og etikkvalg og hvorfor oppgaven kan regnes som feministisk forskning.

Forskningsdesign

Det er mange måter og metoder som kan benyttes for å svare på hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging. Mine valgte metoder er ikke den definitive, og heller ikke den eneste måten å svare på problemstillingene mine på. Likevel kan resultatene fra oppgaven kan si noe generelt om håndteringen av kjønn i norsk romlig planlegging. Sammen setter mine tre problemstillinger og metodikken benyttet et nytt lys på kjønns håndtering. Min oppgave oppstod i et kunnskapshull jeg fant om stillheten rundt kjønn i den romlige planleggingen, og bygger på å stille noen kritiske spørsmål for å avdekke området.

I samfunnsvitenskapelig forskning skiller det mellom kvantitativ metode og kvalitativ metode, som er ulike i måten data registreres og analyseres på. Ettersom jeg ønsker å utforske hvordan kjønn er håndtert i norsk romlig planlegging, heller enn å teste ut en hypotese, benytter jeg meg av kvalitativ metode. Kvalitativ metode egner seg godt til å forske på forhold ved få forekomster det ikke finnes så mye tilgjengelig informasjon om. Askheim og Grenness definerer kvalitativ metode som *“en måte å tilnærme seg virkeligheten på, og som gjerne ender opp med å produsere beskrivende data”* (Askheim & Grennes, 2008, pp. 12-13). Min hovedproblemstilling er vid og handler ikke om direkte målbare enheter, men om perspektiver, tolkninger og håndtering. Kvalitative studier har også en stor grad av fleksibilitet som gir en mulighet til å gå mer i dybden på det enkelte temaer (ibid.). Dette passet godt til min studie ettersom problemstillingen ikke var klar fra begynnelsen av, men ble i stor grad formet gjennom empirien. I denne oppgaven benytter jeg meg også gjennomgående av jeg-perspektivet, og det blir slik tydelig at fremstillingen representerer min tolkning og forståelse av materialet jeg har funnet.

Hvorfor og hvordan jeg valgte denne oppgavens inndeling i underproblemstillinger, er beskrevet tydeligere i kapittel 1. Målet med de to første underproblemstillingene mine er å bygge opp et grunnlag for å bedre kunne svare på den siste underproblemstillingen. Slik er det også i oppgaven lagt mer vekt på den siste underproblemstillingen, enn de to andre. Under vil jeg beskrive hver av underproblemstillingene mine og hvilke metoder jeg har benyttet meg av for å svare på dem.

Hvordan jeg har analysert kjønnsdiskursens utvikling

Min første problemstilling, *hvordan har kjønnsdiskursen i norsk romlig planlegging utviklet seg?* har jeg undersøkt gjennom en diskursanalyse. En undersøkelse av diskursen kan si noe om bakgrunnen for hvordan kjønn håndteres. I kapittel to defineres diskurs basert på Hajer (1995) som et spesifikt sett av ideer, konsepter og kategoriseringer som produseres, reproduseres og transformeres i et spesifikt sett av praksis som gir mening til sosiale og fysiske

realiteter. En diskursanalyse blir da en studie av dette, eller som Hajer (2003, p. 103) beskriver; «*discourse analysis aims to show how language shapes reality*». Slik blir analysen er ikke bare er av språket vi omtaler kjønn med, men også om historiene og kategoriene som ligger bak begrepsbruken som former våre fysiske omgivelser.

Det er nødvendig å avgrense diskursen for å finne ut hva som skal analyseres. Her er det en fordel å ha kjennskap til fagområdet fra før. Gjennom en analyse av kjønnsdiskurser i planlegging har jeg sett på hvordan fokuset på kjønn er og har forandret seg. For å analysere diskursen bak institusjonaliseringen av kjønn må jeg se på hvilke ideer og teorier om kjønn som har reproduisert seg. For å forske på en utvikling av diskursen har jeg undersøkt kjønnsfokuset i planleggingen historisk fra tidlig 70-tallet frem mot i dag. Det er i denne perioden at kvinnebevegelsen slår sterk rot i Norge, og at kjønn og likestilling ble vanlig i dagligtale og i offisiell politisk språkbruk (Danielsen , et al., 2015).

Diskursanalyse er som nevnt en betegnelse på flere typer analyser. For å svare på den første problemstillingen har jeg i hovedsak benyttet meg av dokumentstudier. Lynggaard definerer et dokument som «*språk som er fiksert i tekst og tid*» (2010, p. 156). Dokumentstudiene mine består i hovedsak av litterære tekster og intervjuer om kjønn og planlegging, samt rapporter, håndbøker og veiledere som kan si noe om hvordan kjønnsdiskursen har utviklet seg. For å vise reproduksjonen av diskursen, har jeg også valgt å analysere samfunnsdelen og planstrategien til de tre kommunene som jeg også har intervjuer planleggere fra. Her ser jeg på om ord som beskriver kjønn er benyttet og i hvilken sammenheng de står i. Slik som i andre kvalitative metoder kan også snøballmetoden benyttes i generering av dokumenter. Her følger man referanser i et eller flere moderdokument som fører til andre referanser (Brinkmann & Tanggaard, 2012).

Diskursanalysen min har gått parallelt og overlappende med analysen jeg har brukt for å svare på min andre problemstilling, hvordan er kjønn institusjonalisert i norsk romlig planlegging? Til tider referere jeg til samme dokumenter og overgangene kan være flytende. Healey (2007) beskriver også overgangen mellom diskurs og institusjonalisering mer som en prosess. En del av de dokumentene jeg undersøker er slik ikke bare et tegn på diskursen men også av institusjonaliseringen av diskursen. Ettersom kjønn er et tema det finnes begrensede ressurser og kilder på i planlegging, vil mine dokumentanalyser av institusjonaliseringen og diskursen til tider overlappe. Tegn til reproduksjonen av diskursen kan slik også være et tegn på institusjonaliseringen. Jeg skiller disse to i at jeg i diskursen undersøker hvordan kjønn er beskrevet og forståelsen av kjønn i norsk planlegging fra 70-tallet frem til i dag. I analysen av institusjonaliseringen har jeg derimot tatt for meg hvilke strukturer, retningslinjer og tiltak som inkorporerer kjønn gjennom ulike diskurser i dagens planlegging.

Dersom jeg skulle forsket på temaet igjen, vill jeg nok brukt mer til å utvikle diskursanalysen, og se mer på ordbruk, spesielt mangfold ettersom dette viste seg å være et interessant begrep og diskurs. I ettertid ser jeg også at det kunne gagnet oppgaven min om jeg hadde sett mer på hvordan fokuset på kjønn har utviklet seg historisk i Norge og ikke bare i planleggingen. Da hadde det vært lettere å trekke slutninger generelt om diskursen og institusjonaliseringen. Politikken og strukturene generelt for kjønn i Norge er så tvinnert inn i kjønnsdiskursen i planleggingen, og jeg kunne nok funnet mer stoff og sammenligningsgrunnlag om jeg hadde valgt å se på dette. Det kunne også ha styrket denne oppgaven er at jeg kunne ha gått dypere i teorier og litteratur som bygger under kjønnsdiskursen i planlegging internasjonalt. Dette kunne bygget under for eksempel feminismen som diskurs ytterligere, ettersom det finnes få kilder til dette i norsk romlig planlegging.

Hvordan jeg har analysert institusjonaliseringen av kjønn

For å utforske den andre problemstillingen min; hvordan er kjønn institusjonalisert i norsk romlig planlegging? har jeg benyttet meg av dokumentstudier. Et dokument, her altså essayet Vi skulle jo løpe med ulver (Kaul, 1996) var mitt utgangspunkt for å interessere meg i tematikken. Dokumentanalysen har hjulpet meg til å se en utvikling i vektleggingen av kjønn i norsk planlegging, for å identifisere om fokuset er konsekvent, stabilt og eller forandres (Lynggaard, 2010). I mitt forskningsspørsmål legges det opp til en avdekning av institusjonaliseringen av kjønn i romlig planlegging. Dokumentanalyse er benyttet for å analysere hvordan dagens institusjonalisering av kjønn er, gjennom tiltak og programmer. Dette er med på å si noe om hvordan kjønn håndteres i strukturene vi har for planleggingen.

Gjennom snøballmetoden forfulgte jeg dokumentenes felles referanser til jeg ikke har sporet nye dokumenter som jeg fant interessante eller relevante for problemstillingen (Brinkmann & Tanggaard, 2012). I en så tidsbegrenset oppgave som denne er det også begrenset hvilken mengde dokumenter som kan analyseres. Analysen av institusjonaliseringen blir slik begrenset til de forutsetningene. I presentasjonen av materialet av institusjonaliseringen av kjønn er det et utvalg av programmer, veiledere og retningslinjer som presenteres. Utvalget er gjort med et forbehold om at det også kan være andre viktige tegn på institusjonalisering som er gjort. I min analyse av diskurs fokuserer jeg på institusjonalisering som er gjeldende i dag.

Det å skulle se på kjønn i planlegging, og i romlig planlegging isolert er vanskelig ettersom det er mange programmer og tiltak som ikke bare adresserer planlegging, men også andre samfunnsområder, derfor kan det også være tiltak som finnes, men som jeg ikke har funnet i mine analyser. Ettersom det finnes lite informasjon om kjønn generelt og fordi kommunal planlegging avhenger av samfunnsplanleggingen har jeg valgt å først se på institusjonaliseringen nasjonalt, deretter sikte meg mot planlegging og så spesifikt på den kommunale romlige planleggingen.

En av de største svakhetene jeg selv ser ved metodikken min, er presentasjonen av materialet fra diskursen og institusjonaliseringen. Det å skille disse to synes jeg var vanskelig og dette er noe jeg har gått flere runder på. Ettersom fordelingen av materialet fra de to problemstillingene kom senere i oppgaven, kunne jeg vært mer konsekvent og skilt fremgangsmåtene bedre.

Hvordan jeg har analysert handlingsrommet til å inkorporere kjønn i praksis

Jeg har valgt å benytte meg av intervju for å utforske min tredje problemstilling; hvordan ser unge norske planleggere sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i planleggingen? Denne problemstillingen tar for planleggingen i praksis, og forskning på hvordan planlegging i praksis inkorporere kjønn kan gjøres på mange måter. Gjennom teorien ser jeg at forståelse av eget handlingsrom er viktig for om/hvordan planleggere inkorporer kjønn i sin planlegging. Ved å fokusere på planleggerens egen forståelse av handlingsrom konkretiseres praksisen. Forskning på planleggerens handlingsrom sier noe om planleggerens faktiske mulighet til å håndtere kjønn, og slik også hvordan kjønn håndteres i praksis i norsk romlig planlegging.

Forståelsen av eget handlingsrom har jeg undersøkt gjennom tolkning av kvalitative intervjuer med planleggere. I tillegg til å anvende dybdeintervjuer har jeg også benyttet meg av mine egne personlige refleksjoner og forståelser ettersom jeg også arbeidet i en norsk kommune som planlegger under tiden jeg skrev master. Dette er gjort for å kunne reflektere rundt, gi en dybde og ekthet til kjønn i planlegging. En slik narrativ skrivestil beskrives av Brinkmann og Tanggaard (2012) som en autetnografisk fremgangsmåte. Ettersom jeg selv har arbeidet i en norsk kommune med planlegging er problemstillingene tett på meg. Jeg har derfor valgt å i materialet fra planleggenes handlingsrom i praksis å også vise til mine egne opplevelser av dette.

Det kvalitative intervjuet er en samtale med det formål om å gjennom en beskrivelse av informanters hverdagsverden kunne tolke betydningen av fenomenene som beskrives (Johannessen, et al., 2011). Kvalitative intervjuer kan deles opp i ustrukturerte, semistrukturerte, eller strukturerte. Semistrukturerte er mest utbredt og egner seg godt for min problemstilling, ettersom den er mye brukt for å komme nær på menneskelige erfaring og oppfatninger (Brinkmann & Tanggaard, 2012).

Jeg kontaktet intervjuobjektene per epost og spurte om de ønsket å delta i forskningsprosjektet. Vedlagt la jeg et informasjonsskriv om hva temaet for masteroppgaven er, og hva intervjuet vil handle om. Jeg informerte også om kontaktinformasjon for meg og veileder, hva som vil skje med dataene, at jeg ville ta opptak av intervjuet, anonymitet og lengde. Rollen som planlegger kan romme mange ulike arbeidsoppgaver og jeg har derfor valgt å avgrense meg til å intervju planleggere som arbeider i norske kommuner. Kommuneplanlegging er direkte underlagt de nasjonale forventningene til kommunal og regional planlegging og de statlige planretningslinjene. Slik skal kommunal planlegging reflektere fokuset og satsningen til regjeringen, og det er på lokalt nivå at de endelige valgene blir tatt.

Størrelsen på utvalget av informanter er begrenset ettersom masteroppgaven skal gjennomføres på fire måneder. Forskere hevder at intervjuer må gjennomføres helt til forskeren kommer til et metningspunkt hvor det ikke kommer noen ny informasjon knyttet til forskningstematikken (Brinkmann & Kvale, 2009). Det er slik ingen bestemt regel for hvor mange intervjuer som nødvendig, men å komme til et slikt metningspunkt kan i realiteten være vanskelig å gjennomføre i prosjekter med så begrenset tidshorisont. I dette prosjektet er det valgt dybdeintervjuer, noen opptil 1,5 time, som transkriberes og analyseres. Jeg fant det gjennomførbart å ha fire intervjuer til denne masteroppgaven med et utvalg av to kvinner og to menn. I følge Brinkmann og Kvale (ibid.) er ikke dette et tilstrekkelig utvalg for å komme til et metningspunkt for nye meninger. Likevel opplevde jeg at dette antallet intervjuer gav et godt sammenligningsgrunnlag for problemstillingen, og selv om det ikke er representativt kan det gi et øyeblikksbilde og si noe om denne generasjonen unge planleggere. Ved å intervju flere informanter og spurt dem mer om sine holdninger og verdier knyttet til kjønn kunne jeg fått mer av den informasjonen som jeg senere fant relevant for handlingsrommet. Dersom jeg skulle ha gjort studiet igjen ville jeg også intervjuet ansatte i ulike sektorer for å få bekreftelse på hva som er viktige dokumenter og slik få innspill til institusjonaliseringsanalysen. Slik kunne jeg vært sikrere på at jeg i materialet mitt presenterer det viktigste materialet på området.

Jeg har valgt å intervju planleggerne om hvor bevisste de er på kjønn i sin arbeidshverdag, og spurte ikke planleggerne direkte hvordan de så sitt handlingsrom. Gjennom spørsmål og fortellinger fra deres arbeid med kjønn tolket jeg deres forståelse av eget handlingsrom. Jeg benyttet meg av en intervjuguide som utgangspunkt for samtalen, men var fleksibel når det gjaldt rekkefølge, variasjon av spørsmål og tema. Denne utformingen var med på å gi samtalen en avslappende flyt. I tillegg til forberedte spørsmål, fulgte jeg opp

med spørsmål til det informanten svarte slik at det ble mer en samtale enn et intervju og tanker og meninger kom lettere frem. For å forstå hvordan eller om informantene er opptatte av kjønn, gav et slikt semistrukturerte intervju en mulighet for rekonstruering av hendelser, og mulighet for å benytte meg av teknikker som oppmuntrer til fri assosiasjon. En del av min intervjuteknikk var å prate med informantene om sin hverdag og hva de arbeider med for å kunne enklere koble temaet til situasjoner i sin arbeidshverdag og føle seg mer komfortabel i intervjusituasjonen. Slik gikk mange av samtalene mange omveier i spesifikke prosjekter og temaer som planleggerne arbeidet med som ikke var direkte relevant for dette forskningsprosjektet. En slik fri tilnærming fungerte godt for letter å senere å komme inn på de samtalene som handlet om kjønn, men etter to intervjuer ble jeg mer selektiv i hvilke deler av samtalene som var nødvendig å transkribere for senere analyse.

Jeg valgte informanter som var unge og relativt nyutdannede planleggere. Informantgruppen har maks vært fem år ute i arbeidslivet. Dette har jeg gjort for å finne ut hvordan den nye generasjonen som skal arbeide som planleggere i fremtidens Norge har fokus på kjønn. Ettersom fokuset mitt i institusjonalisering og praksis er på dagens håndtering av kjønn, vil unge nyutdannede planleggere være godt egnet til å si noe om dagens praksis. Først var planen å kun intervju kvinner, ettersom det var grupper som Kvinnehistorisk Planforum, av kvinner og for kvinner, som satte kjønn i planleggingen på kartet (Kaul, 1996). Etter å ha intervjuet flere kvinnelige planleggere testet jeg ut å intervju en mannlig planlegger og fant ut at det gav meg en annen vinkling enn den jeg hadde opplevd med mine kvinnelige informanter. Jeg har valgt å intervju både planleggere som identifiserer seg som kvinner og menn fordi jeg fant ut at det gav meg et større spekter, samtidig som det gir en mulighet for sammenligning. Informantene er hentet ved hjelp av snøballmetoden (Johannessen, et al., 2011), og jeg har pratet med mine kontakter som igjen har anbefalt meg relevante kandidater.

Jeg valgte å ta lydopptak av intervjuene for å kunne ha fullt fokus på informantene under intervjuet. Slik kunne jeg enkelt transkribere intervjuene i ettertid. Det å transkribere vil si å transformere noe fra en form til en annen, i denne oppgaven fra lyd til tekst (Johannessen, et al., 2011) Jeg har transkribert alle intervjuene kort tid etter, samme dag eller dagen etter for å ha situasjonen godt i minne. Mine to første intervjuer transkriberte jeg alt ordrett. Dette var en god erfaring ettersom jeg lærte mye om mine egen rolle som intervjuer og fikk spisset mine formuleringer til senere intervjuer. Jeg opplevde også at direkte nedskrivning av muntlig språk ikke alltid får frem det informantene mener og står for og slik ikke helt hensiktsmessig og mange setninger kan lett misforstås når det blir tatt ut av kontekst.

Forberedelse til analysen min skjedde allerede i utviklingen av intervjuguiden. Det å analysere handler om å dele noe opp i mindre deler (Brinkmann & Tanggaard, 2012). Analyseprosessen min bestod både av å dele dataene opp i mindre deler samtidig som man setter sammen og ser sammenhenger. I analysene av intervjuene til denne oppgaven begynte jeg med å høre gjennom alle intervjuene og å lese gjennom transkriberingene mine. Allerede under intervjuene kunne jeg se meningssammenhenger mellom informantene, men gjennom å kun lytte til de de sa uten å delta fant jeg enda flere likheter og ulikheter. Dette gjorde også at da jeg senere begynte å kode et intervju kunne jeg spole fremover for å kode meningssammenhenger jeg husket i andre intervjuer. Kodingen min foregikk ved at jeg fargekodet lignende meninger, historier og utsagt i teksten slik at det skulle bli lettere å sammenfatte senere (Yin, 2010). Ettersom jeg i intervjuene spurte informantene om assosiasjoner knyttet til ulike begreper ble de lignende assosiasjonene informantene hadde tydelige koder i analysen. Mange av kodene oppstod også fra sammenhenger jeg så de teoretiske perspektivet mitt og ting som kunne kobles til andre studier.

I ettertid kunne jeg ha sendt noen av spørsmålene på forhånd eventuelt sendt informasjon om noen av begrepene jeg brukte. Uttrykk som gender mainstreaming fikk jeg for eksempel lite tilbakemelding på og mange slet med å sette seg inn i begrepet i intervjusituasjonen. Jeg opplevde også at noen av informantene var opptatte av å snakke om organisasjonen de representertes syn på spørsmålene og å trekke frem hva kommunen gjorde av godt. Andre var veldig kritisk til eget arbeidssted. I ettertid ser jeg at det kunne til tider vært mer hensiktsmessig å formulere spørsmålene mer etter «Hva synes du?» for å få frem deres personlige meninger. Ettersom det er mer interessant for mitt tema.

Den største svakheten ved min intervjueteknikk var nok at det ble en del misforståelser mellom meg og intervjuobjektene om kjønnsperspektivet i den romlige planleggingen. Dette handler i stor grad om min måte å formulere spørsmålene på. I noen av intervjuene kom jeg med eksempler på hvordan planlegging kan påvirke kjønn ulikt. Dette fungerte godt i dette intervjuet, men denne informanten var veldig åpent for innspill og nye måter og tenke på og hadde selv også eksempler på kjønnsdimensjon i planlegging. I ettertid ser jeg at jeg kunne ha brukt mer tid i intervjuene til å forklare kjønnsforskjeller mellom kvinner og menns romlige behov. Hva som var viktig og sentralt i temaet mitt ble synlig litt sent i prosessen.

Anonymitet og etikk

Ettersom jeg skulle gjøre intervjuer med enkeltpersoner om deres meninger og holdninger påvirker dette personopplysningsloven og jeg måtte søke om godkjenning for studien av Norsk senter for forskningsdata (NSD skjema vedlegg nr. 3). Gjennom intervjuene får jeg også tilgang til sensitive opplysninger om informantenes holdninger, politiske meninger og historier. Hos NSD regnes dette som sensitive opplysninger og går under temaet; rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning.

Med et informasjonsskriv om oppgaven og informantens rolle, gav informantene skriftlig samtykke og deltakelse og til bruk av informasjonen som kom ut av intervjuene, forbeholdt at informasjonen ble anonymisert. Det skal ikke være mulig å gjenkjenne informantene i teksten. Jeg har valgt å benytte meg av en del sitater og meninger fra intervjuene mine. For å anonymisere informantene har jeg gitt dem pseudonymer etter inspirasjon fra artikkelen; *Personality and Professionalism in a Norwegian District Council* (Abram, 2004), som tar for seg forholdet mellom politikere og administrativt ansatte i en norsk østlandskommune. Slik som Abram har jeg første gangen jeg nevner pseudonymet satt det i anførselstegn ('Silje'). En del av min forskning på diskurs i planleggingen har som nevnt vært søking etter ord og uttrykk benyttet i kommunale dokumenter. De utvalgte kommunene er de samme som jeg har intervjuet planleggere i. Ettersom intervjuobjektene mine er anonyme, er heller ikke navnene på kommunene de arbeider i nevnt i oppgaven. Det finnes derfor ikke kildehenvisninger til verken intervjuene eller disse kommuneplanene og planstrategiene. Jeg har også ved lagring av data fra intervjuene også skilt personopplysninger, som navn, fra transkriberingen og opptaket av intervjuene.

Feministisk forskning

Min inspirasjon for å undersøke forbindelsen mellom romlig planlegging og kjønn kom fra et essay skrevet av den norske planleggeren og tidligere medlem av Kvinnepolitisk planforum, Sigrun Kaul. Hun har valgt et feministisk perspektiv på planlegging for å;

«komme på sporet av en integrering av kvinner som også omfatter kvinners subjektivitet. Det lyder som et paradoks: for å bli akseptert av kvinner, som individer tilhørende en gruppe med et bestemt kjønn, må vi gå veien om kvinners subjektivitet» (Kaul, 1996, p. 75).

Kaul mener at planlegging burde se på idealene og teoriene til feminismen. Det å ta hensyn til hvordan kjønnsroller påvirker et fagfelt, er av den danske forskere Nina Lykke beskrevet som en feministisk betraktningmåte. Det er feministisk fordi det tar fokuset til det politiske og problematiserer maktforskjeller og den empiriske virkeligheten mellom kvinner og menn (Lykke, 2010). Epistemologi er teori om hva som er legitimt kunnskap (Gregory, et al., 2009). Feministisk forskning karakteriseres ved at det genererer problemstillinger ut fra kvinner subjektive opplevelse av virkeligheten. Feministisk forskning er ikke en entydig retning, men karakteriseres ved å benytte kvinners perspektiv og opplevelser til å utforme problemstillinger. Feminisme er beskrevet som et verktøy for å avdekke kvinners historier og opplevelser (Lykke, 2010). En feministisk tilnærming er basert på at den tradisjonelle epistemologien systematisk har ekskludert kvinners virkelighetsoppfatning og at historien og samfunnet slik ikke har anerkjent kvinners opplevelser som kunnskap (ibid.). Denne oppgaven innebærer derfor feministisk tilnærming, ettersom kvinners perspektiv og romlige behov er bakgrunnen for utformingen av problemstillingene og ettersom den inkludere kvinners virkelighetsoppfattelse i intervjuene.

Kapittel 4

Materialie

Materiale

I dette kapittelet beskrives empiri jeg har funnet om kjønn i romlig planlegging. Jeg har som nevnt i metoden valgt å dele materialet inn i tre deler, som tar for seg materialet jeg har funnet til hver av problemstillingene mine. Delene har jeg kalt diskurs, institusjonalisering og praksis. I slutten av hver del oppsummeres det jeg ser på som de mest relevante funnene.

Diskursutvikling

For å forstå hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging har jeg valgt å først undersøke hvilke ideer som sirkulerer og har sirkulert om kjønn. Diskurs er definert i kapittel to og former hvordan forståelsen et tema skapes og reproduseres. Kjønnsdiskursen påvirker slik hvordan kjønn forstås og behandles i planleggingen. I analysen av diskurs vil jeg benytte meg mye av ordet perspektiv ettersom jeg bygger på arbeidet som (Pettersen, 1999) har skrevet om kjønnsfokuset i planlegging.

Fra kvinner til likestilling

Grupper som knyttet kvinner til ulike yrker var ikke uvanlige på 70- og 80-tallet i Norge, og Kvinnehistorisk planforum var en av gruppene som lagde rom for kvinner i mannsdominerte profesjoner (Kaul, 1996). Fokuset og bruken av ordet kvinner var sterkt påvirket av den andre feministiske bølgen og kvinners inntog i arbeidsstyrken. Selv om mye av fokuset lå på kvinner som planleggere, var det også fokus på å planlegge på kvinners vilkår og at kjønnsforskjeller kunne skape ulike livsstilsbehov (van der Ros, 1997). Kvinnefokuset vises i programmene og tiltakene slik som Kommuneplanlegging på kvinners vilkår (Amdam, 1990) og Kvinner og regional planlegging (NIBR, 1981). Det var fremdeles snakket om kvinner spesifikt og fokuset var på den tette koblingen mellom kvinners deltakelse og hvordan man planlagte for kvinner. Mange av strategiene gikk derfor ut på hvordan kvinner skulle bli integrert som planleggere og bli aktive deltakere i planleggingen.

Rapporten Kommuneplanlegging på kvinners vilkår skulle formidle erfaringer fra forsøket kommuneplanlegging på kvinners vilkår, gjennomført i Bremanger, Gausdal, Leksvik, Nesna, Ramnes og Sunndal i perioden 1989 til 1991 (Amdam, 1990). I rapporten uttrykkes det at det er målet at man skal få kvinneperspektivet inn i planleggingen. Rapporten definerer kvinneperspektiv som at man har kunnskap om kvinners levekår i kommunen, at planleggingen skulle bygges på temaer kvinner er opptatte av, kvinnelig deltakelse i alle ledd og at kvinners verdigrunnlag skulle bygges inn i planprosessen. Et resultat av kommuneplanlegging på kvinners vilkår var også en definering av hva kvinneverdier var. Rapporten var også spesifikk i sine strategier, som for eksempel foreslår hvordan man kan produsere en kommuneplan med et kjønnsperspektiv (ibid.). Noen av erfaringene om kvinners verdigrunnlag fra disse kvinneverdierprosjektene kan oppsummeres i denne setningen av van der Ros; «*De tenker helhet fremfor sektor, omsorg og fellesskap fremfor konkurranse og miljø fremfor økonomi.*» (van der Ros, 1997, p. 28). Denne setningen og fokuset på å definere kvinneverdier setter kvinner og menn opp mot hverandre som to ulikheter med spesifikke verdier, og forstår kjønn som dualistisk. I disse prosjektene var det en bevissthet rundt å ta inn kjønn i den romlige planleggingen, og det ble gjort gjennom benyttelsen av ordet kvinner. Med bakgrunn i en forståelse av at kvinners behov var manglende i planleggingen og at det krevde et fokus på kvinner.

Dette spesifikke fokuset på kvinner i prosjektene ble kritisert, blant annet for at gjennomførelse avhenger så mye av den enkelte planleggers interesse og kunnskaper (Kaul, 1996). Rapport fra det kvinneretta arbeidet i fylkene (Lotherington, 1992) konkluderte med at det var nødvendig å koble kvinnepolitikken inn i den generelle politikken og at det var behov for mer spesifikke tiltak for kvinner. Kommuneplanlegging på kvinners vilkår er også kritisert for at fokuset i handlingene blir på kvinner og det da ikke ser at kvinners situasjon er et resultat av kjønnsrelasjoner.

Fra likestilling til mangfold

Selv om mange av de tidligere prosjektene fokuserte spesifikt på kvinner er det gjennom ordet likestilling at kjønn i Norge ble etablert som et eget felt. Likestilling var ordlyden som ble benyttet i offisiell politisk språkbruk gjennom Likestillingsloven, Likestillingsrådet og ble et eget ansvarsområde for departementene (Danielsen, et al., 2015). Boken Norsk Likestillingshistorie beskriver likestillingens gjennomslag i forhold til andre begreper som massiv. Institusjonaliseringen av begrepet gjennom lover, råd og utvalg dom etablerte likestilling som diskurs.

Likestilling er et mye brukt ord i debatten og offentlige rapporter. I rapporten Likestilling i 64 kommuner fra 2007 (LDO, 2007) er temaene presentert likelønn, kjønnsubalanse, deltid og sykefravær. I fokuset på likestilling finner jeg ingen spesifisering av kjønnsforskjeller i de fysiske omgivelsene våre (ibid.). Det kan virke som om dette fokuset forsvant i overgangen fra kvinner til likestilling. På tross av at jeg finner jeg lite/ingen data på likestilling tatt inn i den romlige planleggingen, er likestilling likevel det overordnede begrepet benyttet for å inkorporere kjønn i samfunnsplanleggingen.

Som tidligere nevnt i kapittel to slo gender mainstreaming for alvor rot internasjonalt etter FNs Kvinnekonferanse i 1995 (Roberts, 2013), og selv om likestilling hadde vært fokus lenge i Norge, ble fokuset men ble fokuset gjennom handlingsplanen en spesifikk diskurs internasjonalt. Til forskjell fra den svenske videre satsingen etter kvinnekonferansen i Beijing, er det i Norge lite tegn på videreføring av uttrykket gender mainstreaming. Det kan virke som om på tross av at målet med gender mainstreaming er et sterkere kjønnsperspektiv i alle samfunnsområder, er det i norsk sammenheng kun tatt med under det eksisterende likestillingsperspektivet, som allerede er en del av vår statlige likestillingssatsing og som det finnes lite fokus på i den romlige planleggingen. Sverige oversatte gender mainstreaming til jämstallhetsintegrering/jämtegrering (likestillingsintegrering) (Norden, 2015). I rapporten Gender mainstreaming in the work performed by municipalities (ibid), som skulle evaluere gender mainstreaming i de nordiske landene, er det nevnt at den norske oversettelsen av gender mainstreaming som benyttes er Sektoransvar for integrering av kjønnslikestilling. Dette uttrykket finnes det lite data på, men flere steder er det noe enklere uttrykket likestillingsintegrering tatt i bruk (ibid.). Den kan slik virke som om gender mainstreaming ikke slo rot i Norge på samme måte som i Sverige. I mine studier er det ikke funnet tegn til at gender mainstreaming lagde et sterkere fokus på likestilling, og har slik heller ikke bidro til at kjønn er blitt et sterkere tema i den romlige planleggingen.

I overgangen til likestillingsperspektivet virker det også som at fokuset på kjønn i den romlige planleggingen forsvinner. Fokuset ligger ikke på at det finnes en kjønnsdimensjon i planleggingen, men tiltak som likelønn og kjønnsubalanse som skal transformere livene og forandre planleggingen (LDO, 2007). Fokuset blir slik på like muligheter etter loven og et fokus på formell likestilling, og i dette kan det virke som om ikke kjønn tatt hensyn til i det romlige, ettersom målet kun er at man skal ha like muligheter og være like. Bufdir skiftet i 2009 navn fra Barne- og likestillingsdepartementet til Barne-, likestillings- og inkluderings-

departementet. Dette hevder boka Danielsen, Larsen og Owesen er et tegn på den skiftende betydningen til kjønnsdiskursen i Norge (Danielsen, et al., 2015). Et tegn på at likestilling ikke lenger handler om kjønnslikestilling primært, men har dratt inn andre uttrykk som mangfold, inkludering og integrering for også å gjelde andre minoriteter og undertrykte samfunnsgrupper.

Det eneste eksempelet jeg finner med et sterkere kjønnsfokus i den romlige planleggingen etter gender mainstreaming er en veileder fra 2000. Kvinneuniversitet i Nord utviklet en veileder for å integrere kjønnsperspektiv i den kommunale planlegging (KUN, 2000). Der beskrives kjønnsperspektiv som noe annerledes enn likestilling, som ikke fokuserer på dualistiske forståelsen av kvinner og menn, men heller på at kjønn kan ha betydning for hvordan man lever sine liv. I stedene for å tenke på kvinnelige verdier og mannlige verdier er heller fokusert på at det finnes ulikheter når det gjelder kjønn. (ibid.). Denne veilederen fokuserte på kjønnslikestilling som fokus i tiltak spesifisert på den fysiske utformingen. Dette er et av de få eksemplene jeg finner på fokus på våre bygde omgivelser med et perspektiv på kjønn i overgangen til et større fokus på begge kjønn. Kjønnsperspektivet er lite nevnt ellers og kommer fra Pettersens kjønnsperspektiv (1999). Denne veilederen inneholdt også 3R-metodikken som skulle kjønnssteste ulike likestillingsprosjekter.

Ettersom jeg synes det var vanskelig å finne tegn på kjønn i planleggingen har jeg tatt en titt på titt på kommuneplanene og planstrategiene til tre norske kommuner, for å si oss noe om hvordan kjønn beskrives i dag. Kommuneplanens oppgave er etter Plan- og bygningsloven § 11; «*å ivareta både kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver, og bør omfatte alle viktige mål og oppgaver i kommunen*» (Plan- og bygningsloven, 2008). Ettersom Norge har skrevet under på å inkorporere kjønn i alle deler av samfunnet gjennom gender mainstreaming er kommuneplaner et sentralt sted for å finne ut hvordan kjønnsdiskursen er i norsk planlegging reproduseres. Kommuneplanens samfunnsdel skal ta stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon (ibid.). Kommunal planstrategi skal utarbeides minst en gang i hver valgperiode og skal gjøre rede for viktige utviklingstrekk og utfordringer kommunen ser, også knyttet til samfunnsutvikling og miljø. Jeg har undersøkt kommuneplanens samfunnsdel og de kommunale planstrategiene til de tre kommunene som jeg har intervjuet planleggere i. Jeg har sett etter om, hvor og hvordan ordene kjønn, likestilling, menn og kvinner benyttes. I alle samfunnsdelene nevnes likestilling en gang, dette var heller ikke uvanlig i planstrategiene. I bare ett av dokumentene nevnes kvinner, dette er under temaet at det trengs bedre barnehagedekning, og at den dårligste dekningen finnes i områder med høy andel innvandrerbarn og lavt utdanningsnivåer blant kvinner. Sosial ulikhet og mangfold er ord som benyttes omtrent like mye. Likestilling nevnes altså, men også ord som minoriteter og mangfold nevnes oftere. Selv om likestilling nevnes er det ikke under temaer som handler om den romlige planleggingen, og likestilling og mangfold er generelle og overhengende temaer for kommuneplanleggingen.

Feminisme

En annen ordlyd og bakgrunn for å inkorporere kjønn i den romlige planleggingen er fokuset på feminisme. Dette fokuset ser jeg sporadisk til ulike tider, som har blitt beskrevet parallelt med andre fokus, men også i nyere tid. Mitt utgangspunkt for studiet, Sigrun Kaul argumenterer for at det å inkludere og implementere kjønn i planleggingen må beskrives som et feministisk prosjekt (Kaul, 1996). Dette er beskrevet tydeligere i metodekapittelet (s. 31-32). Kaul (1996) ser diskursen som fokuserer på likestilling og ønsker en integrering av kvinner og kvinners perspektiv i planleggingen som er kvinnespesifikt og at den beste måten å ta tak i problemer som angår kvinner på er spesifikke tiltak og programmer som tar tak i kvinner

situasjon og bruker ordet kvinner.

Pettersen (1999) hevder også at planlegging behøver feminismen. Hun mener man må bruke ordet kvinner, for å fokuseres på kvinner som subjekter og ikke isolert på relasjoner (ibid.). Hun mener at planlegging må være feministisk for å anerkjennelse av at for å nå et likestilt samfunn må man fokusere og anerkjenne at det er kvinners problematikk man må ta tak i. Kvinner må derfor integreres ved et spesifikt fokus på kvinner i problematisering og tiltak. Pettersen hevder at bruken av ordet likestilling er i hensikten god ettersom den ønsker å se på kjønnsrelasjonene, men i praksis tar bort problematikken fra at det er i planlegging på kvinners vilkår at de største manglene ligger.

I nyere benyttelse av feminisme i den romlige planleggingen i Norge er det sterkt koblet til fokuset på trygghet. Engblom beskriver en internasjonal retning hun kaller feministisk urbanisme og påpeker at planlegging og arkitektur behøver feminisme for å tenke på byen som like tilgjengelig for kvinner og barn som for menn (Alsen, 2016). Hun trekker frem trygghet som en av hovedutfordringene for at byrom også skal skapes på kvinners preferanser (ibid.). Hun begrenser ikke trygghetsaspektet til bare å handle om belysning, men også til å handle om velvære og ønsket om å bruke og føle seg hjemme i et område. Dette handler om alt fra aktiviteter som kvinner benytter seg av, åpne fasader eller en by som er utformet slik at den er tilpasset kvinners hverdagslige mobilitetsbehov. Hun beskriver også forståelsen av perspektivet som feministisk ut fra en forståelse av at kvinner vilkår er i for liten grad tatt hensyn til i forming av byer. Et bilde hun bruker på dette er at byer har et kjønn ut ifra hvem den er tilpasset for om det er maskuline eller feminine verdier, at ved å planlegge for kvinner så tilrettelegger man også for alle (Klem, 2018). Her viser hun til likestillings og mangfoldsfokus som har satt spor i planlegging, men som i praksis ikke tar hensyn til at kjønn har ulike behov.

Sammendrag

I materialet for hvordan kjønn er beskrevet og hvilken diskurs som er gjeldende i den romlige planleggingen har jeg funnet lite tegn som peker på at kjønn er et stort tema i planleggingen. Det har derfor også vært vanskelig å finne tegn på hvordan kjønnsdiskursen er. Det kan virke som om kjønn er et svært lite fokus og mitt materiale er derfor begrenset. På tross av dette ser jeg tegn på hvordan kjønn er håndtert. Det tidlige fokuset på kvinner var en veldig spesifikk måte å ta kjønn inn i den romlige planleggingen, i overgangen til et større fokus på likestilling kan det virke som kjønn ikke lenger blir en like viktig faktor i den planleggingen, og jeg finner lite materiale som vil ta likestilling inn i den romlige planleggingen. Det kan virke som om kjønn når det gjelder likestilling eksisterer som fokus i samfunnsplanleggingen, men ikke spesifikt i den romlige planleggingen. I samfunnsplanleggingen blir også mangfold blir et større tema, og det kan virke som om det erstatter kjønnsfokuset litt. På tross av dette er det også andre retninger i måten som ser på kjønn som igjen ønsker et fokus på kvinner, med et feministisk utgangspunkt. Her er fokuset på kjønn i den romlige planleggingen igjen et tema.

Tegn på institusjonalisering av diskurs i dagens romlige planlegging

I min definisjon av diskurs beskriver jeg sammenhengen mellom diskurs og institusjonalisering som vag og flytende. Hager sier som nevnt også at en diskurs ikke blir dominerende før den er institusjonalisert (Hager, 1995). Min analyse av institusjonaliseringen av kjønn tar for seg retningslinjer og tegn på institusjonaliseringen som påvirker og viser til nåtidens planlegging, og ikke historisk. Dataene jeg presenterer i materialet mitt er et utvalg av programmene,

meningene og strukturene som jeg har sett som mest relevante for den romlige planleggingen. Det er ikke usannsynlig at det finnes eksempler på et kjønnsperspektiv i planlegging som jeg ikke har sett. I denne analysen må jeg likevel bare forholde meg til mine funn og trekker konklusjoner og analyserer ut fra dem.

Jeg har her tatt for meg de overordnede strukturene nasjonalt som tar for seg kjønn, så til overordnet planlegging før jeg zoomer meg inn på de spesifikke tiltakene jeg finner i kommunene. Jeg har hovedsakelig forholdt meg til kommuneplanlegging som tar for seg den romlige planleggingen, men jeg viser også til overordnede strukturer som er gjeldende for også den romlige kommunale planleggingen.

Diskurs i overordnede strukturer

Likestilling er en grunnlovsfestet rett i Norge. Grunnloven (1814) §98 sier at:

«alle er like for loven» og videre at «Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling».

Grunnloven viser med fotnote til likestillings og diskrimineringsloven (2017). Den har som har som formål å:

«fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person» §1 og sier videre i §24 at «offentlige myndigheter skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å oppfylle lovens formål».

Loven spesifiserer også sitt fokus når det gjelder kjønn; «Loven tar særlig sikte på å bedre kvinners og minoriteters stilling» (Likestillings og diskrimineringsloven, 2017). I Norge har hver enkelt sektormyndighet et eget ansvar for å inkludere likestilling innen sine fagfelt. Fokus på kjønn og likestilling er slik kommunenes og planleggingsmyndighetens eget ansvar. I tillegg til sektoransvaret har Barne, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir) et overordnet ansvar og skal jobbe aktivt for å koordinere politikken og kunnskapen om likestilling (Oxford Research, 2014). På Bufdir sine nettsider står det om sitt arbeid om kjønnslikestilling at de har;

«ansvar for å fremme likestilling og arbeide for å hindre diskriminering, på grunnlag av kjønn. Vi bidrar til å styrke kompetansen om likestilling og ikke-diskriminering hos kommuner og sektormyndigheter, organisasjoner og andre (Bufdir, 2017).

Direktoratet har slik et pådriveransvar for kjønnslikestilling og gir rådgiving til departementene, sektormyndigheter, kommuner og fylker. Likestillingsmeldingen peker ut hva Bufdir skal prioritere å arbeide med på likestillingsområdet. Bufdir benytter uttrykket kjønnslikestilling (ibid.) om deres arbeid med likestilling og ikke-diskriminering. Ettersom likestilling er sektormyndighetenes eget ansvar, er det i planleggingen selv at reglene og retningslinjene for institusjonaliseringen av kjønn burde være.

Norge skrev sammen med mange andre land under på Beijing plattformen i 1995, og i 1997 valgte også medlemslandene i EU å adoptere Gender mainstreaming, her sammen med Norge. Med dette sa Norge seg enig med å se på kjønn i alle samfunnsområder (Oxford Research, 2014). Som nevnt i diskursanalysen virker det ikke som gender mainstreaming ble

inkorporert ved egne tiltak, men under våre statlige likestillingsstrukturer.

I 2010 ble det satt ned et likestillingsutvalg, som skulle gå gjennom likestillingspolitikken og strukturene vi har for likestilling. Likestillingspolitikken i Norge var utvalget litt fornøyd med, (NOU 2012:15, 2012)men strukturene for likestilling, altså hvordan vi forvalter likestilling i Norge var de mindre fornøyd med. Forvaltningen av likestillingen ble beskrevet som svak og ikke langsiktig. Utvalget understreket at sektoransvaret for likestilling gjør ofte at likestilling, og også kjønnslikestilling blir nedprioritert. En av svakhetene Likestillingsutvalget beskrev var at fokuset på likestilling ofte, for eksempel på kommunalt nivå, avhengiger av ressurspersoner lokalt som kan drive fokuset på likestilling ivareta. I NOUen ble det konkluderte med at likestilling i praksis fikk en vikepliktsregel. Likestillingen må ofte vike for andre behov og slik ble det lett et stort sprik mellom hva de nasjonale ambisjonene for likestilling var og hvordan man får dette ned i sektorene og lokalt (NOU 2011:18, 2011).

En tverrnordisk rapport fra 2014 kartlagte gode eksempler og effekter i de offentlige myndigheters arbeid med likestilling i kommunene (Oxford Research, 2014). Rapporten konkluderte at nasjonalt er det i Norge kun funnet helhetsorienterte programmer for likestilling i visse samfunnsområder (ibid.). Studien påpekte også at det på kommunalt og regionalt nivå manglet systematikk og kontinuitet i arbeidet med likestilling og at fokuset på likestilling varierer stort i ulike sektorer. Det kom også frem at midler som brukes på likestilling ikke er øremerket til dette, men anvendes også på andre områder.

Diskurs i strukturer for romlig planlegging

Planlegging i Norge skjer med hjemmel i plan- og bygningsloven (2008) på tre nivåer; statlig, regionalt og kommunalt. Det statlige nivået, regjeringen, fastlegger hvert fjerde år nasjonale forventninger til planleggingen. De nasjonale forventningene er regjeringens planpolitiske føringer. For å konkretisere disse forventningene utarbeides det også statlige planretningslinjer (SPR) som sier hva Regjeringen mener er viktig å fokusere på i den regionale og kommunale planleggingen og markere nasjonal politikk på viktige områder (Regjeringen, 2014). Ettersom jeg i denne oppgaven fokuserer på kommuneplanlegging, har jeg i mine funn forholdt meg til retningslinjer som sier noe om forventningene til den kommunale romlige planleggingen.

Nasjonale forventninger til kommunal og regional planlegging sier at:

«det bør legges til rette for variert utbygging tilpasset ulike gruppers behov, herunder barnefamilier, eldre og flyktninger.» (KMD, 2015, p. 20).

Dette sier ikke noe om forventninger når det kommer til kjønn, det er fraværende både i de statlige planretningslinjene og i de nasjonale forventningene. Derimot finnes det fokus på andre grupper som barn og unge og i 1995 kom det ut rikspolitiske retningslinjer (tidlig versjon av statlige planretningslinjer) som skulle styrke barn og unges interesser i planleggingen (MD, 1995). Barn og unge er et fokusområde som det finnes overordnede retningslinjer for i den romlige planleggingen med spesifikke tiltak om hvordan man spesifikt skal arbeide for å ivareta barns interesser fysiske behov i planleggingen. I veilederen Kommuneplanprosessen – som tar for seg hva som er viktige behov å fokusere på i utviklingen av kommuneplanen, nevnes ikke kjønn i det hele tatt. Men barn og unges interesser er et tema flere steder (MD, 2012). I veilederen som skal vise hvordan man skal legge til rette for bred medvirkning i planleggingen er heller ikke kjønn et tema (KMD, 2014), men mangfold og barn og unges interesser er det beskrevet at man skal ta hensyn til.

Rapporten Likestilling 2014 var den første handlingsplanen for likestilling på alle samfunnsområder på 20 år (BLD, 2011). Regjeringens plan gjaldt fra 2011 til 2014 og inneholdt konkrete politiske målsetninger for likestilling (Oxford Research, 2014). Som et ledd i handlingsplanen ble det i 2012 iverksatt et nytt kommuneprogram kalt Likestilte kommuner. I handlingsplanen finner jeg kun to tiltak som er en institusjonalisering av kjønnsperspektivet spesifikt den romlige planleggingen (ibid.). Det ene tiltaket fra Samferdselsdepartementet var å gjennom universell utforming gjøre kvinner tryggere. Fokuset her er blitt på holdeplasser og tiltakene er universell utforming, økt belysning og ved å installere transparente leskur. Departementet begrunner dette med at kvinner i større grad er brukere av kollektiv transport enn menn (Bufdir, 2014). Det andre tiltaket handlet om integrering av et guttaperspektiv i trafikksikkerhetsarbeidet: I 2010 og 2011 har Trygg Trafikk og Ressurssenter for menn arrangert seminarer om kjønn og trafikk. Seminarene ser på hvilke bidrag kjønnsforskning og kjønnsperspektiver kan gi til arbeidet med å forhindre risikoatferd og ulykker i trafikken (Reform, 2010). Reform er finansiert av Bufdir.

Sammendrag

Kjønn er institusjonalisert gjennom fokus på likestilling i overordnede lover, regler og retningslinjer i Norge. I planleggingen etter plan og bygningsloven er det lite tegn på at kjønn er et tema i dagens planlegging og dette gjenspeiles i tiltakene og retningslinjene. Selv om det finnes strukturer og institusjonalisering av kjønn i de overordnede strukturene for likestilling. Eksisterer det svært lite fokus på kjønn i dagens romlige planlegging. Jeg finner to spesifikke tiltak som tar for seg kjønn i den romlige planleggingen. Disse er en del av unntaket heller enn institusjonaliseringen. Slik som den tverrnordiske studien og NOUen konkluderte med at kjønnsfokuset kun finnes i visse sektorer, kan det virke som om planlegging er en av de sektorene der det er fraværende.

Planleggerens handlingsrom i praksis

Institusjonalisering i seg selv er ikke ensbetydende med at noe er et fokus, men det påvirker selvsagt hva planleggerne kan og skal fokusere på. Gjennom intervjuene mine finner jeg materialet for å svare på den tredje problemstillingen min. Jeg har derfor intervjuet unge nyutdannede planleggere for å se hvordan de ser sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i sin planlegging?

Under beskriver jeg interessante funn jeg fant i mine intervjuer med unge norske kommuneplanleggere. Intervjuobjektene er anonyme og jeg har valgt å gi dem de nye navnene; «Silje», «Andrea», «Espen» og «Petter». Jeg har valgt å dele funnene mine inn i to deler; handlingsrommet og forståelsen av kjønn. Dette er fordi jeg opplevde at hvilke holdninger og ideer planleggerne hadde til kjønn også i stor grad var med på å forme hvordan de så sitt handlingsrom til å inkorporere kjønn i den romlige planleggingen.

Forståelse av eget handlingsrom

Silje, Andrea og Espen nevner at kvinnelige og mannlige planleggere tradisjonelt kan være opptatte av ulike ting i planleggingen. Trygghet ble trukket frem som en av disse verdiene. I assosiasjonen kjønn og planlegging sier Espen at kvinner kanskje har fokus på mykere verdier enn menn, og at det kanskje var vanligere for menn å ta rollen som trafikkplanlegger, mens

kvinne regulering og hensyn til park og folkehelse. Han opplevde likevel ikke store forskjeller blant kvinner og menns fokus på sin egen arbeidsplass. De fokusområdene som han never som myke og kvinnelige verdier sier han også er fokuset for de fleste planleggere i dag.

«Er du planlegger så har du litt av det samme perspektivet. Det kan jo hende det styres mye av forskrifter fra nasjonalt hold, men jeg tror at vi skal ha et veldig likt utgangspunkt. Som miljø og kollektivt, du skal se den planleggeren som ikke tenker kompakt byutvikling eller ser på flere fremkomstmiddel enn bil.»

Andrea nevner at nåtidens planlegging fokuserer mye mer på mykere verdier og mennesket blir satt mer i sentrum enn tidligere. Hun trekker linjen at dette kan være påvirket av kvinnens inntog som planleggere, men at kvinner ikke kan ta æren for denne forandringen. Planlegging som fokuserer på transport og teknikk. «Brasilia for eksempel, klassisk manneplanlegging føler jeg. Om du er kvinne er du kanskje heller arkitekt og ser mer på estetikken.»

Både Silje og Andrea kom med eksempler fra sin planleggingshverdag når jeg spurte om de kunne fortelle om en situasjon på arbeidet det dere måtte forholde dere til en kjønnsdimensjon. Dette var situasjoner som de ikke hadde tenkt på som hadde en kjønnsdimensjon når de arbeidet med det, men under samtalene våre dukket historiene opp som relevante. Begge situasjonene tok for seg kvinners forskjellige behov enn menn. Andrea beskrev at flere kvinnelige bussjåfører påvirket hvordan de skulle utforme og planlegge bussholdeplassene. De kvinnelige bussjåførene hadde ulike hygieniske behov enn de mannlige og da ble det et behov å ha plass til toaletter på busstoppene.

Silje fortalte om en historie hvor hun var med på å vurdere behovet for en snarvei i et bratt villastrøk. Tomteeieren selv så ikke behovet for denne trappen som var regulert inn, og det var også planleggerens tanke før hun dro på befarings.

«Mens vi stod der kom det to aupairer gående som skulle til t-banen, og de slet seg frem i buskaset nedover der. Her kjører alle utenom aupairene som går. Dette første til at vi ble helt bevisst på at den gangstien, den måtte opparbeides. Selv om den er altfor bratt, og den ikke kan bli universelt utformet. Det var så innmari slående at disse unge filippinske damene var de eneste som brukte fagsystemet. Det er kanskje den eneste gangen jeg har tenkt konkret på kjønn i planlegging.»

På befaringen møtte planleggeren på utenlandske kvinnelige aupairer som kravlet seg oppover det bratte terrenget. Etter dette synet ble hun veldig bevisst på at trappen behøvdtes og så at dette måtte hun måtte ta hensyn til dette i planleggingen.

Flere av informantene opplevde kjønn som et vanskelig tema å ta hensyn til i planlegging fordi det oppleves som lite konkret i en ellers konkret og strukturert arbeidshverdag. Det ble nevnt at kjønn ikke er like lett å undersøke på samme måte som man tar hensyn til universell utforming eller barn og unges behov i planleggingen. Andrea mente det kunne være en fin tankevekker å ha kjønn som et punkt man må sjekke.

«Jeg tror litt av utfordringen er at folk ikke tenker over det i det hele tatt. Barn og unges behov har lenge vært en del av planleggingen, men nå blir det tatt seriøst. Jeg kan tenke meg at om man putter inn trygghet eller kjønn som et slikt punkt nå, så kan man kanskje om tjue år får

en grobunn slik at vi får sett hvordan vi planlegger for det i større grad. Sånn som vi for barn og unge nå vier mye mer tid enn vi gjorde for tjue år siden.»

Forståelse av kjønn i planlegging

I intervjuet med Espen så startet mange av svarene på spørsmålene jeg stilte med; «jeg skjønner hva du mener». Dette er interessant ettersom jeg som intervjuer i dette intervjuet i størst grad opplevde at han ikke helt forstod hva jeg spurte om og jeg brukte mye tid på å omformulere spørsmål for å se om svarene ble annerledes. Slik som Silje skilte mellom hvordan planlegging påvirker kjønn og hvordan kjønn påvirker planleggingen skilte ikke han på dette. I alle mine spørsmål om steder kan oppleves ulikt ut ifra hvilket kjønn man har. Ble svaret snudd til kvinnelige og mannlige planleggere og måten de planlegger på. Han påstod at vi i Norge er kommet veldig langt når det gjelder kjønnslikestilling fordi han mente at kvinner og menn som planleggere stort sett er opptatte av de samme temaene og har de samme verdiene. I hans møte med en annen planlegger opplevde han at kjønn har lite og si at det er en positiv ting.

I spørsmålet om det er et tema på arbeidsplassen hvem planlegger jeg for nå, så nevner han at det er en planleggers jobb å tenke på alle befolkningsgrupper i samfunnet.

«Når man planlegger en by, så er det ikke sånn at, dette området planlegger man for kvinner, men man vil ha integrering av alle befolkningsgrupper ... det blir feil å kun ha fokus på det ene».

‘Petter’ var opptatt av at kjønn kunne ha ulike livssituasjoner, kvinner i snitt har kortere arbeidsreiser, jobber deltid osv. Han så det likevel dumt å tilrettelegge for dette.

«Det blir jo litt rart og å forutsette at det som er kvinnevennlig og tenke hvordan kan de ha et best liv nært, når det politiske målet for likestilling er mer yrkesdeltagelse og at mer menn skal ta permisjon. Man forutsetter på en måte da en ikke-ønsket tilstand.»

Både Espen og Petter antydte at å planlegge for kjønn ikke var helt hensiktsmessig og ville kanskje fungere mer mot sin hensikt mer enn å være positivt.

Når jeg spurte hva de tenkte når de hørte feminisme og planlegging sammen var det en gjenganger hos intervjuobjektene at trygghet ble et tema. Det ble også nevnt av Silje at hun assosierte feminisme med trygghetsproblemer som man kanskje i større grad har i andre land enn Norge, men kom frem til at det var mange byrom som også kunne oppleves spesielt utrygge for visse, kanskje i større grad kvinner enn menn. Petter nevnte også at trygghet var et tema i byplanlegging som kunne ha en kjønnsdimensjon.

«Det er jo ikke en kvinneting, menn er og opptatt av at det skal være trygt, men jeg tror kvinner engster seg mer, men de fleste overgrep og voldtekter er ikke folk som hopper opp fra en busk, så det er litt søkt». Han sier også at trygghet er et tema de kunne planlagt mer for, men er likevel skeptisk til det ettersom han mener overgrepssfaren ikke er helt reell og ser det kanskje da ikke like nødvendig å planlegges for.»

Refleksjonsnotat:

Under skrivingen av min masteroppgave arbeidet jeg også deltid som kommuneplanlegger i en større norsk kommune. Ettersom min oppgave kommer innom unge kommunalt ansatte planleggere og deres fokus på kjønn fikk jeg selv føle problematikken min på kroppen. Jeg opplevde selv at kjønn var et ikke-eksisterende tema i diskusjoner og problemstillingene som ble diskutert. Derimot bragte jeg selv dette opp et par ganger i diskusjoner. Jeg fikk tilbakemeldinger på at det var en viktig problematikk, men at det var lite vi som planleggere kunne gjøre med det. Det var dessuten såpass sent i prosessen og man ville ikke måtte gå flere runder på dette på grunn av en så liten detalj.

Sammendrag

I diskusjonen av hvilket handlingsrom man har til å fokusere på kjønn i planlegging, trakk mange av planleggerne frem at ulik vektlegging av verdier kan variere ut fra hvilket kjønn man er. Men de fleste av planleggerne forstod sitt handlingsrom når det gjaldt å påvirke fokuset i planleggingen som svært lite. Informantene opplevde at kjønn var et nokså ukjent tema i planleggingen. Selv om mange så at det finnes en kjønnsdimensjon, så de fleste ikke at kjønn hadde noen viktig relevans i sin arbeidshverdag. På tross av at planleggerne beskrev sitt handlingsrom når det gjaldt kjønn som lite, kunne likevel to av planleggerne komme med eksempler på situasjoner hvor de hadde blitt bevisste på kjønnsdimensjonen og det hadde påvirket hvordan de hadde planlagt videre. Selv om de ikke reflekterte rundt at dette viste deres handlingsrom når det gjaldt kjønn, viser det tydelig at de hadde rom til å ta valg som gagnet kvinner når de ble bevisste på viktigheten av det. Et av de store problemene var nok at kjønn for planleggerne virket så lite konkret. I spørsmålet man som planlegger er bevisst på hvem man planlegger for så sa en av informantene at det var han, men ikke spesifikt på en gruppe ettersom man som planlegger burde være bevisst på alle befolkningsgrupper og det slik ble feil å fokusere på kjønn.

Forståelsen av problemstillingen rundt kjønn var veldig ulik for de ulike informantene. Dette avhengte av flere faktorer. Kjønn var viktig her ettersom hvilket kjønn informantene var påvirket i stor grad hvilken forståelse og hvor opptatte de var av kjønnsdimensjoner i planlegging. Silje og Andrea var i større grad opptatte av kjønnede forskjeller og kunne selv se situasjoner hvor kjønn var en faktor i planleggingen enn de mannlige informantene. Jeg opplevde hvilket kjønn planleggerne selv var, sammen med kunnskap om kjønn, som viktig for informantenes forståelse av sitt eget handlingsrom.. Selv om en av de mannlige informantene var bevisste på kjønnsforskjeller i det planlagte og opptatt av likestilling mente han at det å inkludere kjønn i planlegging ville være mot sin hensikt. Dette viser at kunnskap og forståelse av kjønn alene ikke påvirker handlingsrommet, men også holdningene og verdiene planleggerne selv har. Min egen refleksjon viser også at kjønn ikke er et prioritert område i planleggingen.

Kapittel 5

Analyse

Analyse

I dette kapitlet tar jeg for meg funnene mine fra kapittel 4 og teoriene fra kapittel 2 og diskutere dem i lys av underproblemstillingene mine. Kapitlet er delt inn etter problemstillingene og jeg vil diskutere dem, en etter en. Analysene av de ulike underproblemstillingene oppsummeres i en syntese som sammen svarer på underproblemstillingene mine.

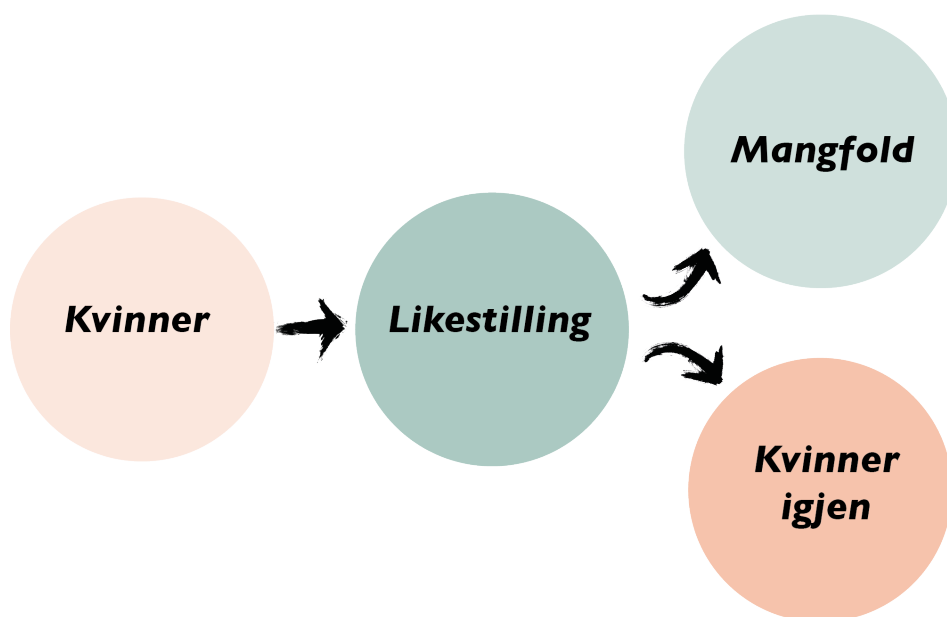
Fra perspektiver til diskurser

Arbeidet til Pettersen (1999) om ulike kjønnsperspektiver viser hvordan språket man omtaler kjønn med former måten man tenker og handler på, og er slik tegn på diskurser. Overgangene fra å fokusere på kvinner til kjønn i planleggingen ser jeg i liket med Pettersen som en tydelig diskursendring, og jeg støtter meg på mange av hennes konklusjoner og slutninger i denne overgangen. Jeg ser i min diskursanalyse en videre utvikling i måten kjønn er definert, brukt i språket og i planleggingen siden artikkelen hennes kom ut i 1999. Jeg vil derfor ikke begrense meg til hennes definisjoner av de ulike perspektivene på kjønn, men bygge på disse i min analyse av utviklingen av kjønnsdiskursen i norsk romlig planlegging

Pettersen som sagt perspektivene inn i kvinneperspektiv, likestillingsperspektiv og kjønnsperspektiv. Hennes definisjon av kvinneperspektivet er tydelig og det konkretiserer på mange måter kjønnsdiskursen jeg ser fra kvinners inntog i arbeidsstyrken til tidlig 90-tall. På samme måte som utviklingsstudier har sett en overgang fra kvinnefokus (WID) til kjønnfokus (GAD) (Miller & Razavi, 1995), vil jeg også si dette er en linje som kan trekkes i fokuset i planleggingen. Kritikken som kvinnefokus fikk, sammen med et større fokus på at kjønn er konstruert, gav næring til en diskurs som jeg vil beskrive som likestillingsdiskursen. Etersom fokuset går fra kvinner til et sterkere fokus på kjønn og likestilling, har jeg vanskelig for å skille kjønnsperspektivet og likestillingsperspektivet slik som Pettersen (1999) gjør. Jeg argumenterer for at det i likestilling også er et kjønnfokus, og ser derfor en annen inndeling hvor likestilling er diskursen som fokuserer på kjønn isteden for kvinner.

Likestillingsdiskursen flytter fokuset fra kvinner spesifikt, men velger å i stedet se at problematikken handler om kjønnsrelasjoner og kjønn. Pettersen beskriver likestillingsperspektivet som det statlige perspektivet på kjønn, som baserer sitt kjønnfokus på at likestilling skjer ved å behandle kjønn likt. I praksis beskriver hun dette som å behandle kvinner som menn (ibid.). Gender mainstreaming ble inkorporert i Norge på samme tid som likestilling stod på den offentlige agendaen (Oxford Research, 2014). Strategien var at Gender mainstreaming skulle gjennomsyre alle samfunnsområder. I praksis er det lite tegn til gender mainstreaming i Norge, og oversettelsen av uttrykket; sektoransvar for likestilling, sier selv at dette kun er tatt inn under de allerede eksisterende rammene for likestilling (Norden, 2015). Slik jeg tidligere har vist nevnes likestilling nevnes i offentlig dokumenter, men ikke under romlig planlegging. Pettersens (1999) beskrivelse av likestilling som et statlig inkorporert perspektiv, viser seg også i at det er et mye brukt språkvalg i kommunenes planlegging.

Etter 2006 finner jeg få kilder i norsk planlegging som fokuserer og bruker ordet kjønn, men likestilling er mye brukt. Jeg ser at kjønnsdiskursen tar to ulike retninger. Det ene som en utvidelse av likestillingsbegrepet til å omfavne et utvidet kjønnsbegrep påvirket av interseksjonalitet og mangfold og en retning som fokuserer på feminisme og går tilbake til et kvin-

Figur 3: Viser utviklingen jeg ser i kjønnsdiskursen i norsk romlig planlegging.

neperspektiv. Den nye Likestillings og diskrimineringsloven spesifiserer sitt fokus «*Loven tar særlig sikte på å bedre kvinners og minoriteters stilling*» (Likestillings og diskrimineringsloven, 2017). Loven som er ny av fjoråret spesifiserer på mange måter de to retningene kjønnsdiskursen deler seg; kvinner og mangfold (se figur 3).

Kjønnsfokuset som beskrevet av Pettersen (1999) er en bredere forståelse av kjønn enn likestillingsperspektivet. Jeg vil jeg heller definere en diskurs utviklet fra likestilling som er påvirket av fokuset på interseksjonalitet og mangfold, en mangfoldsdiskurs. Denne diskursen inneholder en bredere forståelse av kjønn gjennom å inkorporere interseksjonalitet, men er også så mye mer enn kjønn, og handler slik i praksis lite om kjønn. Interseksjonalitet som definert i kapittel 2 er forståelsen av at kjønnsforskjeller påvirkes av andre forskjeller i samfunnet slik som etnisitet, livssyn, funksjonsevne m.m. (Lykke, 2010). Mangfoldsdiskursen er en utvikling av likestillingsperspektivet. Mangfold blir slik et perspektiv som forsøker å romme kjønn, men også andre faktorer definert av interseksjonalitet. I et slikt perspektiv blir kjønn bare en av mange variabler som skal tas hensyn til, og ordet likestilling rommer i dag ikke bare kjønnslikestilling, men også det interseksjonelle. Rahder og Atilia (2004) vektlegger også denne overgangen internasjonalt i ordvalg og forskningsområder i planleggingen. At planleggingen går fra et fokus på kvinner og kjønn til et større bruk og forskning på mangfold (diversity).

Pettersen (1999) beskriver et kjønnsperspektiv som er innehar et mer utvidet kjønnsbegrep enn likestilling, der kjønn ikke bare er todimensjonal og fokuserer på likestilling mellom kvinner og menn, men som også er mer interseksjonelt. Jeg vil beskrive dette fokuset som mangfoldsdiskurs ettersom mangfold er et ord som er funnet mye i kommuneplaner og også behov som sees mye i beskrivelsen av fokus i planlegging. Det direkte fokuset på kjønn når det gjelder likestilling sikrer et fokus på kjønn og gjør at det ikke blir forbigått for andre behov ettersom kjønn er fokuset. Likevel kan et fokus kun på kjønn overse andre viktige faktorer som også kan påvirke utfallet eller opprettholdelse av uønskede likestillingsutfordringer.

Mangfoldsfokuset fungerer for å løse visse problemstillinger, men for å skape effekter som påvirker likestilling, vurderer Pettersen at det er behov for et mer direkte kjønnsfokus. Gjennomgående er det mannlige perspektivet og innvandring og kvinner nevnes når det gjelder trygghet.

Den andre retningen som jeg ser, er gjenstand for reproduksjon, er fokuset på feminisme i planleggingen. Feministisk planlegging er en diskurs internasjonalt (Alsen, 2016) men i Norge ser jeg sporadiske spor av diskursen. Dette kan være påvirket av feminismens ulike bølger og at vår tid blir snakket om som den fjerde feministiske bølgen (Peay, 2005). Jeg vil likevel kalle det en diskurs ettersom jeg også nå ser nyere tegn på at både feminisme internasjonalt og her i Norge er en del av en ny ordbruk og forholdningssett til kjønn på i den romlige planleggingen. I situasjoner jeg finner bruken av ordet feminisme i planleggingen, er det ofte med fokus på kvinners opplevd trygghet (Alsen, 2016). Denne måten å forholde seg til kjønn på setter igjen kvinner i fokus. Slik vil jeg si at diskursen er en del av det tidligere kvinneperspektivet. Betyr dette at vi burde tilbake og se på kvinners utfordringer spesifikt og slik kunne få håndtere utfordringer. Kanskje krever en ny kjønnsdiskurs en blanding mellom disse to ny retningene. Et spesifikt fokus på kjønn, men dog ikke uten å forstå at kjønnsrelasjoner og interseksjonalitet også er viktig.

En institusjonalisering av likestilling

Det å skulle se på kjønn i planlegging, og i romlig planlegging spesifikt er vanskelig ettersom det er mange programmer og tiltak som ikke bare adresserer planlegging, men også andre samfunnsområder. Slik som den danske analysen av likestilling i kommunene (Oxford Research, 2014) ser jeg at kjønn er en del av mange andre samfunnsområder, og svært lite tilstede i andre. Jeg ser den romlige planleggingen som en av de siste. Mangelen tiltakene er et resultat i seg selv. Institusjonalisering er bygget på Hajers (1995) tiltak og retningslinjer som igjen bygger på materialet fra diskursen. Denne diskusjonen av institusjonaliseringen av kjønn bygger derfor på den overnevnte diskusjonen av kjønnsdiskursen og diskursene jeg kom frem til gjennom diskusjonen.

Som tidligere beskrevet i kapittel fire, så er kjønn gjennom fokus på likestilling institusjonalisert i blant annet Grunnloven (1814) og Likestillings- og diskrimineringsloven (2017). Den sistnevnte loven nevner til og med at den har et spesielt fokus på kvinner og minoriteters stilling. Historisk har det i planleggingen vært tiltak som spesifikt fokuserer på kjønn som for eksempel kommuneplanlegging på kvinners vilkår (Amdam, 1990). I overgangen til et bredere fokus på likestilling finner jeg få spesifikke tiltak knyttet til den romlige planleggingen. De tiltakene jeg finner kan telles på en hånd. Blant disse er for eksempel et prosjekt som skal ta tak i kvinners trygghet på holdeplasser (Bufdir, 2014). Spesifikt for de prosjektene som tar for seg kjønn er at de ofte også handler om trygghet. Denne måten å institusjonalisere kjønn på kan tyde mer på diskursen jeg ser som den nye kvinnekursen, med fokus på trygghet gjennom et feministisk perspektiv enn institusjonaliseringen av likestilling.

En annen retning som jeg beskrev i min diskusjon av kjønnsdiskursen er fokuset på mangfold. Selv om det ikke direkte handler om kjønn tror jeg det er viktig at det nevnes ettersom det kan virke som om det er i denne sekkebetegnelse at mye av fokuset på kjønn i planlegging har forsvunnet. Mangfold er et ord som benyttes i mange de kommunale dokumentene som skal forme planleggingen. I overgangen til dagens fokus på likestilling og det utvidete

likstillingsbegrepet minoriteter, kan det virke som om tiltakene blir mindre spesifikke og det eksisterer færre av dem. Norge er på toppen av likestillingsstatistikken (World Economic Forum, 2017), og er nordmenn av den oppfattelse at vi er verdensmestere. At spesifikke tiltak ikke lenger er nødvendige lenger ettersom Norge er et såpass likestilt land. Det kan virke som om at i overgangen til det nye likestillingsperspektivet så eksisterer det en tro på at det holder å bruke ord som likestilling i overordnede lover og regler, for da har man tilsynelatende tatt hensyn til kjønn.

Kjønn har tidligere vært et viktig tema i planleggingen gjennom egne program og tiltak for den fysiske planleggingen. Det finnes også tiltak som i rykk og napp tar hensyn til hvordan de bygde omgivelsene kan oppleves ulikt for ulike kjønn, men det er langt mellom dem. Som sagt i diskusjonen av diskursen ser jeg tre ulike diskurser i måten kjønn snakkes om og forstås i planleggingen. Gjennom overordnede lover, og retningslinjer er det tydelig at kjønn, likestilling og mangfold nevnes, men det er få tiltak i den romlige kommunale planleggingen som tar tak i disse. Barn og unges interesser er kanskje unntaket her, og nevenes spesifikt. Beebeejaun (2016) beskriver også denne uspesifikkheten i sin kritikk av Gender mainstreaming i Storbritannia. Hvordan institusjonaliseringen av gender mainstreaming har gjort at kjønn blir avpolitisert og at strategien slik skal sikre at kjønn tas hensyn til, men i realiteten så blir det bare et byråkratisk verktøy som ikke fungerer fordi det er for vidt. Er kanskje dette også problemet med likestilling og den utvidede mangfoldsdiskursen? At en diskurs som skal inkorporere alle og være interseksjonell, gjør det det vanskelig å være spesifikk i institusjonaliseringen, fordi man ikke vil trække på tær og ekskludere? Slik taper kanskje likestillings- og mangfoldsdiskursen seg i overgangen fra kvinnekursen, fordi et så vidt fokus gjør det vanskelig å lage spesifikke tiltak. Slik kan mangelen på spesifikke tiltak også påvirke planleggenes syn på eget handlingsrom.

Jo flere grupper man skal ta hensyn til, jo mindre spesifikt er det mulig å være. Det kan virke som om det å skape en sekkebetegnelse for å ikke ekskludere noen, og prøve å få med alle, ikke fungerer i praksis. For å skulle få bukt med de spesifikke problemene, som at kvinner ikke føler seg trygge i visse byrom, må man kanskje også tørre å være spesifikk igjen? Overgangen fra kvinner til kjønn i utviklingsstudier møtte også lignende kritikk (Miller & Razavi, 1995), om at kjønnsfokuset blir for bredt og slik også lite spesifikt i sine tiltak.

Et slikt kvinneperspektiv vil også være bevisst på at man må fokusere på kvinner eller menn spesifikt i programmer og tiltak om man skal fokusere på kjønn i planleggingen, men også fokusere spesifikt på minoriteter om det er det er her problemene ligger. Konklusjonen er kanskje at institusjonaliseringen burde være kvinne-, mann-, interseksjonell eller minoritetsspesifikk i tiltak og språk?

Liten forståelse av eget handlingsrom

Forståelse , verdier og holdninger til kjønn

Intervjuene mine viste at planleggerne i utgangspunktet så sitt handlingsrom som lite til å påvirke og inkorporere kjønn i den romlige planleggingen. Det å tenke på kjønn når man planlagte var veldig nytt for mange av planleggerne og dette resulterte i at i diskusjoner angående kjønn ble fokuset knyttet til den enkelte planleggers tanker og oppfatninger om kvinnelige og mannlige planleggere. Hvordan de praktiserende av et fagområde ser sitt handlingsrom avhenger i følge Kågström og Richardson (2015) av deres egne forståelse av området, herunder kjønn. Uten en forståelse for kjønnsproblematikken blir det slik vanskelig for planleggerne å forstå hvordan og hvilken makt de hadde til å påvirke kjønnsdimensjonen i planlegging.

Denne forståelsen varierte mellom de ulike intervjuobjektene, noen av dem forstod godt problematikken når jeg spurte spørsmålene, andre koblet ikke at ulike kjønn kunne oppleve arealer ulikt i det hele tatt. Slik ble mange av svarene til intervjuobjektene fokusert på kvinnelige og mannlige planleggere ettersom dette var det de forbandt med kjønn.

Et av intervjuobjektene var veldig opptatt av likestilling og var selv bevisst på at vår romlige virkelighet kunne oppleves ulik for ulike kjønn, men mente ikke at man kunne planlegge for kvinner spesifikt. Han uttalte at det å planlegge for kjønn kan virke mot sin hensikt ettersom det tilrettelegger for dagens tilstand. Dette er også en del av kritikken til gender mainstreaming, at den ikke transformerer situasjonen, men heller legger bedre til rette for den (Greed, 2005). At ved planlegging som legger til rette for kvinners livssituasjoner så holder man igjen utviklingen og jobber mot likestilling. Denne forståelsen av at kjønn er en faktor og en bevissthet rundt kjønne utfordringer er interessant ettersom det viser en forståelse av kjønn, men en uten å ønske å tilrettelegge for deres livssituasjon. Dette kan vise til et ulikt verdigrunnlag og holdninger til kjønn. I kritikken av gender mainstreaming i Villach, var at burde i tillegg til de 4R-ene også en vurdering av verdigrunnlaget som lå bak være et punkt. Slik er det ikke bare forståelsen av kjønn som har noe å si for hvordan man ser og forstår sitt eget handlingsrom, men også verdiene man har kan også definere om man benytter seg av handlingsrommet eller ikke. Walby (2005) trekker også frem viktigheten av å være bevisst sitt verdigrunnlag og hva man baserer debatten på og interseksjonalitet for å kunne ha et godt og vellykket gender mainstreaming prosjekt.

Dersom man opplever at måten man planlegger for gagnar et kjønn mer enn andre, er det vel ikke å jobbe for en mer mangfoldig og likestilt verden om man ikke da gjør noe? Er målet med likestillingen da blitt at alle skal bli like og ha like livssituasjoner? Et samfunn som legger til rette for ulike liv vil vel også være mer vennlig for alle kjønn? En slik verden vil ikke bare gagne kvinner, men også gi større muligheter for alle kjønn til å velge ulike livssituasjoner. Dette har også vært noe av kritikken som Pettersen (1999) beskriver til det norske likestillingsperspektivet. At kjønn skal ha like muligheter i samfunnet, men at dette ikke krever kjønnsrettede tiltak, slik blir likestilling i praksis at kvinner skal behandles som menn. Planleggerne viste også en redsel for å være spesifikk og å tenke på kvinner for eksempel når de planlagte fordi man skal jo planlegge for alle. Hvordan planlegger man for alle om man ikke ser på noen problem spesifikt? I kjønns bredere betydning til å også inkorporere andre ulikheter som legning, religion, minoritet, handikapp osv. kan det virke som om det finnes en frykt for å snakke om kjønn spesifikt. Man skal planlegge for alle grupper i samfunnet, og ikke trække på noen tær, eller glemme noen.

Diskurs i følge Hajer handler om konsepter og ideer som gir mening til fysiske realiteter (Hajer, 1995). Forståelsen av kjønn, og holdninger og verdier forbundet til kjønn er slik påvirket av diskurser. Diskurs former hvordan vi forholder oss til konsepter, ideer og forstår verden rundt oss. Slik kan mangelen på kunnskap om kjønne utfordringer, samt holdninger til håndtering av kjønn være påvirket av hvilken diskurs man er påvirket av.

Avhenger av enkeltpersoner

En av fellesnevnerne i kritikken av arbeidet med kjønnsfokus i planlegging har vært at det til stor grad avhenger av enkeltpersoner. Disse er ofte spesielt interessert i temaet og blir slik pådrivere for at kjønnsdimensjoner tas hensyn til. Fra mine intervjuer virker fokuset på kjønn i planleggingen veldig personavhengig ut fra egne opplevde kjønne utfordringer. Dette kommer også frem i spesielt de kvinnelige informantenes intervjuer om arbeidsplassen. De nevner begge flere situasjoner om hvordan det er å være kvinne på arbeidsplassen. Det virker som om man er bevisst på kjønn generelt så er man også bevisst på dette i alle arenaer. Opplevelsen av

det å være kvinne spesifikt blir da koblet til mange situasjoner både på arbeidsplassen og i det planlagte. Dette er også noen av erfaringene som NOU-en Struktur for likestilling beskriver at fokus på likestilling i kommuner varierer stort avhengig av ildsjeler (NOU 2011:18, 2011). Evaluering og kritikken av Gender mainstreaming som metode for kjønnsfokus i planlegging ser også på dette og mener det en svakhet ved forsøk på å få inn et kjønnsfokus i planleggingen (Greed, 2005).

Kjønn er lite håndfast

Selv om de kvinnelige informantene var mer bevisste på kjønnede utfordringer i det romlige betydde ikke det at de så sitt handlingsrom som stort. I begynnelsen av intervjuene synes de begge at det var vanskelig å forstille seg hvordan de kunne fikse på problematikken i praksis. Utover intervjuet når informantene fikk fortelle om situasjoner de hadde opplevd med en kjønnsdimensjon i sin hverdag kom det frem historier hvor de (kanskje underbevisst) hadde tatt hensyn til og til rettelagt for kjønn. Det kan virke som om i teorien så kan kjønn virke som lite håndfast, men når informantene opplevde noe konkret så var det lettere å se sitt eget handlingsrom. Det at konkretisering av hvordan man kan gjøre det kan kobles til den svake institusjonaliseringen av kjønn i den romlige planleggingen. Likevel så planleggerne hvilke muligheter de hadde til å påvirke og forstod slik at de hadde et handlingsrom. Ut fra dette kan man si at planleggerne selv har et handlingsrom når det gjelder å ta hensyn til kjønn, men hensynet avhenger av forståelsen av kjønn i planleggingen og konkrete eksempler og opplevelser fra praksis.

Denne bevisstheten som kvinnene deler rundt kjønn kan også ha med at de identifiserer seg som kvinner. Ifølge Lykke (2010) er kvinner også mer bevisste og kan lettere forstå kvinners situasjon, noe som kan være vanskelig å sette seg inn i om man ikke er kvinne. Det å oppleve at arbeidssituasjoner og romlighet har en kjønn dimensjon kan også påvirke hvordan man forstår kjønnede dimensjoner. Det er jo selvsagt lettere å sympatisere med noe om man har opplevd det selv. Gjennom studier som viser at det bygde rom i mange situasjoner ikke er like tilpasset kvinner som menn, kan det være naturlig ting å tenke at kvinner egen opplevelse av dette, gjør dem mer bevisste på at det romlige har en kjønnsdimensjon. I intervjuene ble det også diskutert om og hvordan det hadde fungert om kjønn hadde vært et tema man skulle ta hensyn til i planleggingen. De fleste planleggerne opplevdes kjønn som for lite konkret i forhold til andre målbare ting i en eller strukturert arbeidshverdag

Ut fra intervjuene kan vi si at planleggerne har et handlingsrom til å ta hensyn til kjønn i planleggingen, ettersom to av planleggerne beskrev situasjoner der de hadde handlet for å ta hensyn til kjønn. Ved en svak institusjonalisering er dette handlingsrommet viktig makt og mulighet til å kunne påvirke og ta hensyn til kjønn i planleggingen av våre fysiske omgivelser. Mangelen av fokus på kjønn blir ikke fordi de har et lite handlingsrom, men fordi de ikke er bevisst sitt eget handlingsrom.

Syntese

I min tolkning av materialet ser jeg tre kjønnsdiskurser som har preget den romlige planleggingen. Jeg har valgt å kalle disse kvinnekursen, likestillingsdiskursen og mangfoldsdiskursen. Jeg ser også en trend som beveger seg tilbake mot kvinneperspektivet, med et mer spesifikt fokus på trygghet, og med feministiske argumenter.

Min problemstilling, hvordan er kjønn institusjonalisert i den romlige planleggingen, blir på mange måter noe å tolke i seg selv. Kanskje jeg heller burde stilt spørsmålet; er kjønn institusjonalisert i den romlige planleggingen? Her vil svaret bli nei, men i de overordnede strukturene er kjønn institusjonalisert gjennom likestilling i lover og programmer. Det er få spesifikke tiltak som inkorporerer det i den romlige planleggingen. Unntakene finnes primært med fokus på kvinners opplevde trygghet, men dette er det lite retningslinjer på institusjonaliseringene ellers. Dette viser likevel kanskje at den nye kvinnekursen med fokus på trygghet har begynt å gi avtrykk.

For den tredje underproblemstillingen, hvordan unge norske planleggere ser sitt handlingsrom til å inkorporere kjønn i planleggingen sin, konkluderer jeg med at unge planleggere ser i utgangspunktet sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i planleggingen som lite. Dog varierer det ut fra hvilket kjønn man har, og ut fra hvilket perspektiv man har på kjønn og hvordan man mener kjønn burde planlegges for, altså de holdningene og verdiene man har. Dette avhenger også av hvilke kjønnete erfaringer man har, som kan variere fra kvinne til kvinne og mann til mann. Selv om planleggerne så sitt handlingsrom som svært lite, oppdaget de at gjennom samtale og refleksjon at de i flere situasjoner hadde tatt hensyn til kjønn, det kan virke som om når man så konkret hvordan man kunne planlegge for kjønn, som for eksempel ved bruk av trygghetsfremmende tiltak, var det lettere for planleggerne å se sitt eget handlingsrom.

Analysen av materialet viser en sammenheng mellom håndteringen av kjønn i diskurs, institusjonalisering og praksis. Det manglende fokuset på kjønn i den romlige planleggingen og den svake håndteringen påvirkes av en diskurs som fokuserer på likestilling og mangfold. Det kan virke som om institusjonaliseringen av en slik bred diskurs gir få spesifikke tiltak i den romlige planleggingen. I overgangen til hvordan kjønn håndteres i praksis ser et ut som om det er en sammenheng mellom den svake institusjonaliseringen, diskursen og hvordan planleggerne ser sitt handlingsrom til å inkorporere kjønn. Planleggerne ser sitt handlingsrom som lite og nevner at dette blant annet er fordi kjønn i planlegging er så lite spesifikt.

Kapittel 6

Håndtering av kjønn - refleksjoner

Håndtering av kjønn - refleksjoner

I dette siste kapittelet diskuterer jeg syntesen fra analysen av oppgavens underproblemstillinger, i lys av hovedproblemstillingen. Til sist reflekterer jeg rundt arbeidet mitt, mine anbefalinger for håndtering av kjønn i romlig planlegging samt ideer til videre forskning.

Hvor i håndteringen av kjønn forsvinner kjønnsfokuset?

Gjennom analyser av diskurs, institusjonaliseringen og i praksis viser jeg i syntese hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging. Med disse tre nivåene analysert, på hvilket nivå er det da vi mister kjønnsfokuset? Analyse av diskursen gjør det tydelig at det er likestillings og mangfoldsdiskursen som har dominert måten kjønn er institusjonalisert i norsk romlig planlegging. Denne diskursen er vid og inkluderende, og slik blir det vanskelig å lage spesifikke tiltak som skal handle om kjønn. Ved så få spesifikke tiltak, og en svak institusjonalisering av kjønn, påvirker det også planleggenes syn på eget handlingsrom. Ut fra mine analyser vil jeg si fokuset på kjønn forsvinner i institusjonaliseringen av likestillings og mangfoldsdiskursen. Bevegelsen i diskursen fra å fokusere på kjønn og ikke lengre kvinner, kom fra kunnskapen om kjønnsrelasjoner og et ønske om å ta hensyn til flere av samfunnets grupper. Samt en erkennelse av at menn er kjønnete også at fokuset på kjønn kvinner grupper forutsatte universelle forhold for alle kvinner. I institusjonaliseringen av en slik vid diskurs har man ikke klart å lage gode og spesifikke tiltak som prøver å jevne ut ulikheter når det gjelder kjønn. Det virker som om ord som likestilling og mangfold da heller er brukt som et påskudd der det ser ut som om planleggingen tar hensyn til alle, men i praksis tar den ikke særegent hensyn til noen grupper. Slik er det i hovedsak i institusjonaliseringen av diskursen som problemene kommer.

Kågström og Richardson (2015) beskriver viktigheten av utøvernes eget handlingsrom i glippet mellom institusjonalisering og praksis. Ved en svak institusjonalisering har utøverne selv en avgjørende rolle i hvordan et nytt tema håndteres. Disse konklusjonen er svært overførbare til planleggerne og fokus på kjønn. Når det finnes en svak institusjonalisering av kjønn også i den romlige planleggingen kan planleggerne ha en viktig rolle til å påvirke hvordan kjønn håndteres. Planleggenes forståelse av eget handlingsrom er lite på grunn av lite kunnskap om kjønn i planleggingen. Det er slik to store gap i håndteringen av kjønn i planleggingen; kunnskap og institusjonalisering. Det behøves derfor mer forskning på hvordan kjønnsperspektivet kan inkorporeres i planleggingen, både med fokus på kunnskap hos planleggerne også med fokus på hvordan kjønn kan bli mer spesifikt og relevant i en norsk romlig plansammenheng.

En debatt om å tørre å være kjønnsspesifikk, samtidig som man har en interseksjonell analyse kan foregå flere steder. Forskning er et av disse. Forskning som undersøker kjønnsdimensjoner i fagområder hvor dette i dag lite er et tema kan være med å avdekke og undersøke hvordan man kan være mer spesifikk i fokuset på kjønn. Eksempler kan være Hvor er kvinnene i norsk utmarksforvaltning? (Hongslo & Lundberg, 2017). I tillegg til forskningsartikler kunne også denne debatten vært et større tema i utformingen av veiledere for utforming av planer. Diskusjoner i utformingen av veiledere for kommuneplanlegging kan være med å forme og gi rom for hvordan vi skal utforme spesifikke tiltak. Slike diskusjoner kan springe ut fra sjekklister om hva man sier man skal ta hensyn til under sekkebetegnelsen likestilling eller mangfold, og hva man faktisk har tatt hensyn til. Slik kan fraværet av tiltak oppstå som mer

konkret og bli enklere å skape en diskusjon rundt behovet.

Trygghet som en konkretisering av kjønn?

Gjennom likestillings- og mangfoldsdiskursen utvides begrepene til å ikke bare handle om kjønn lengre, men til å også ta hensyn til det interseksjonelle. I denne utvidelsen av gruppene man skal ta hensyn til virker det som om det blir vanskelig å institusjonalisere kjønn og lage spesifikke tiltak. Her ser jeg to ulike grunner, enten fordi Norge ligger på likestillingstoppen og man tror at Norge er verdensmestere på likestilling, og at spesifikke tiltak derfor ikke behøves. Et annet mulighet, er fordi det å inkludere så mange grupper blir vanskelig og for å ikke trække noen på tærne eller glemme visse minoriteter, så unngår man heller spesifikke tiltak. Planleggerne jeg intervjuet synes det var vanskelig å tenke seg å skulle planlegge for kjønn fordi de oppfattet kjønn så lite konkret. Ved å trekke frem trygghet og ikke kjønn, ble det lettere for dem å finne konkrete eksempler og å forestille seg tiltak. Planleggerne jeg nevner at problemet er at kjønn ikke er spesifikt nok. Må vi kanskje derfor bevege oss mot en diskurs som tar hensyn til kjønn alene, slik som kvinnekursen?

Institusjonaliseringen av den historiske kvinnekursen skapte spesifikke tiltak som tok tak i kvinners situasjon. Gjennom å tørre å være kjønnsspesifikke igjen er det kanskje enklere å også lage spesifikke tiltak, og slik ta hensyn til kjønnsdimensjonen i planleggingen. Hvordan skal man da være mer kjønnsspesifikk? Et eksempel fra mine funn er fokuset på trygghet. Sissel Engblom (Klem, 2018) koker ned hensynet til kjønn til fokus på trygghet, og mener at gjennom trygghet så konkretiseres mange av utfordringer kvinner opplever i de bygde omgivelsene. Gjennom å bruke ordet trygghet konkretiserer man også mange av verdiene i kjønnssensitiv planlegging. I den nye kvinnekursen med sine røtter i feminismen er trygghet sentralt for å planlegge for et mer kvinnevennlig samfunn. Engblom (ibid.) siterer Magnus Lindgren så fint på dette «*Når vi sier vi skal lage en by for alle, får vi en by for menn. Når vi sier vi skal lage en by for kvinner, får vi en by for alle*».

Veklegging av verdiene, holdninger, erfaringene og diskurs

En annen måte å gå inn og være mer spesifikk i planleggingen på, er som Damyanovic (2013) nevnte i kritikken til gender mainstreaming, at man burde legge til en femte R for å fokusere på verdiene bak en planlegging som tenker på kjønn. I diskusjonene med planleggerne var det ulike verdier og meninger som kom frem om å legge til rett for kjønn avhengig av holdningene deres. Disse holdningene og verdiene kan også bygge på hvilke diskurser som er gjeldende og som påvirker måten man forstår kjønn og kjønnsdimensjoner i planlegging på. I analysen av institusjonaliseringen av kjønn var usikkerhet rundt hvilke verdier som lå til grunn også en faktor. Selv om det kunne virke som om institusjonaliseringen av kjønn overordnet var gjennom likestillings og mangfoldsdiskursen fantes det også eksempler på nyere tiltak som tok forhold seg til kvinners trygghet på tross av at dette var lite et tema ellers. Her kan det virke som om det er en usikkerhet rundt hvilke verdier, eller kanskje diskurs som tiltakene og planleggingen bygger på. Ved en konkretisering, samtale eller bevissthet rundt hvilke verdier man har til grunn kan det være med på å påvirke at fokuset på kjønn ikke avhengiger i like stor grad av enkeltpersoner med egne personlige verdier.

Dersom løsningen på å ta hensyn til kjønn blir at man må være mer spesifikk, må det være mulig å gjøre det uten å ikke ekskludere visse grupper. Fokuset på interseksjonalitet og mangfold gir et nytt og viktig perspektiv, og det kan virke som om det er å forholde seg til disse verdiene, og ha spesifikke tiltak for kjønn ikke er forenelig. Jeg vil likevel hevde at det må være mulig å forenes. Hvordan kan man fokusere på kjønn spesifikt samtidig som man tar hensynforståelsen av at kjønn i dag er bredere og mer interseksjonelt enn før? Hvordan

sørger man for at kjønnsfokuset ikke forsvinner? Hvordan kan kjønn bli mer håndfast? Konklusjonen er kanskje at man må være kvinne-, mann-, interseksjonell eller minoritetspesifikk i tiltak og språk. Det må forskes på hvordan kan man inkorporere kjønn i romlig planlegging gjennom å være kjønnsesifikk uten å være begrensende. Kjønn er ikke bare biologiske og sosiale forskjeller mellom kvinner og menn, men det inkorporer også interseksjonelle og mangfold. For å kunne gjøre noe ser jeg fra min oppgave at det ikke hjelper å være vag. En blanding av verdiene fra kvinnediskursen med fokus på feminisme og likestillings- og mangfoldsdiskursen vil kunne bidra til å utforme spesifikke tiltak, men likevel legge til rette for en planlegging som er sensitiv for interseksjonalitet.

Kunnskap gjennom utdanning

I tillegg til en mangel av fokus på verdiene og holdningene bak, var også mangel på kunnskap om kjønnsdimensjonen i planleggingen en faktor som var med å påvirke planleggerens syn på eget handlingsrom. I mitt valg av tema beskriver jeg fraværet av kjønn som et tema i planleggingsutdannelsen min. Et større fokus på kjønn i planleggingsfaget/innenfor planleggingsprofesjonen kan være med på å gi flere planleggere en forståelse av at kjønn er viktig også i den romlige planleggingen. I praktiseringen av Gender mainstreaming gjennom 4R-metodikken i Østerrike (Damyanovic, 2013), var dette forsøkt gjennom kursing og workshops, men med erfaringen av at det var vanskeligere for menn å forstå kjønnsdimensjonen enn kvinner. I kommuneplanlegging på kvinners vilkår (Amdam, 1990) var også samtaler rundt kvinnelige verdier et steg i å finne ut hvordan man kunne skape kjønns sensitiv planlegging. Rahder og Atilia (2004) nevner i sin artikkel hvordan planleggingsstudenter i et fag om feministisk planlegging i første time ikke ser behovet for temaet, men i siste time rekker flertallet av studentene opp hånden og identifiserte dem selv som feminister.

Min manglende opplevelse av kjønn som et tema i planlegging gjennom utdanningen forsterker behovet jeg ser for kjønns som et tema i utdanningen av planleggere. Hvordan skal man planlegge for kjønn, eller se sitt handlingsrom til å gjøre det om man ikke har kunnskapen om kjønnsdimensjoner? Kunnskap gjennom utdanning vil også være med på å påvirke slik at gapet mellom kunnskapen og syn på eget handlingsrom ikke blir så stort mellom kvinnelige og mannlige planleggere. Slik vil kanskje heller ikke prosjekter som inkorporerer kjønn være like avhengig av enkeltpersoner slik erfaringen er fra gender mainstreaming.

Siste refleksjoner

Ved å analysere mine underproblemstillinger har jeg forsøkt å svare på hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging. Likevel er ikke mine funn en fasit på hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging. Mine analyser av diskurs og institusjonalisering er begrensede og jeg kunne ha intervjuet flere planleggere og stilt andre spørsmål. Selv om mine fire intervjuer av unge nyutdannede planleggere ikke kan slå fast hvordan planleggerne ser sitt handlingsrom, vil intervjuene kunne si noe generaliserbart om håndteringen av kjønn, samt vise et øyeblikksbilde og påpeke fellestrekk ved kjønn i planlegging. Slik har studien egenverdi fordi den bidrar til å påpeke tendenser i planleggingen, og kan slik bidra til å belyse temaet og gi det relevans for videre forskning.

Kilder

Kilder

- Abram, S., 2004. Personality and Professionalism in a Norwegian District Council. *Planning Theory*, pp. 21-40.
- Alsen, K. W. L., 2016. Feministisk urbanisme intervju med Sissel Engblom. *Fremtidens bygnæring*, Issue 17, pp. 50-52.
- Amdam, J., 1990. *Kommuneplanlegging på kvinners vilkår*, Volda: Møreforskning.
- Askheim & Grennes, 2008. *Kvalitative metoder for markedsføring og organisasjonsfag*. 1 red. Oslo: Universitetsforlaget.
- Beebejaun, Y., 2016. Gender, urban space, and the right to everyday life. *Journal of Urban Affairs*, 23 12, pp. 1-12.
- BLD, 2011. *Likestilling 2014 Regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene*, Oslo: Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet.
- Brinkmann, S. & Kvale, S., 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. 3 red. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L., 2012. *Kvalitative metoder*. 1 red. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bufdir, 2014. *Likestilling 2014 Regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene*, Oslo: Barne-, ungdoms- og familieetaten.
- Bufdir, 2017. Om Bufdirs arbeid med kjønnslikestilling. [Internett] Available at: https://www.bufdir.no/Kjonnslikestilling/Om_Bufdirs_arbeid_med_kjonnslikestilling/ [Funnet 13 03 2018].
- Damyanovic, D., 2013. Gender Mainstreaming as a Strategy for Sustainable Urban Planning. I: *Fair Shared Cities - The impact of gender planning in Europe*. s.l.:Ashgate, pp. 177-192.
- Danielsen, H., Larsen, E. & Ovesen, I. W., 2015. *Norsk likestillingshistorie*. 1 red. Bergen: Fagbokforlaget Vigmotad & Bjørke.
- EU, 1997. *Amsterdam Traktaten*, Luxemburg: Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer .

- FN, 1995. Beijing Declaration and Platform for Action, Beijing: Fourth United Nations World Conference on Women.
- FN, 2002. Gender mainstreaming - An overview, New York: Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women.
- Greed, C., 2005. An investigation of the effectiveness of gender mainstreaming as a means of integrating the needs of women and men into spatial planning. *Progress in planning*, pp. 243-321.
- Gregory, D. et al., 2009. *The Dictionary of Human Geography*. 5 red. Sussex: Wiley-Blackwell.
- Grunnloven, 1814. Kongeriket Norges Grunnlov gitt i riksforsamlingen på Eidsvoll den 17. mai 1814, Oslo: Norges Lover.
- Hajer, M. A., 1995. *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. New York: Oxford University Press.
- Hajer, M., 2003. A frame in the fields: policymaking and the reinvention of politics. I: M. Hajer & H. Wagenaar, red. *Deliberative Policy Analysis Understanding Governance in the Network Society* New York: Cambridge University Press, pp. 88-110.
- Hajer, M. & Versteeg, W., 2005. A decade of discourse analysis of environmental politics: Achievements, challenges, perspectives. *Journal of Environmental Policy & Planning*, September, 7(3), pp. 175-184.
- Healey, P., 2007. *Urban Complexity and Spatial Strategies - Towards a relational planning of our times*. 1 red. Oxon: Routledge.
- Hjørthol, R. & Næss Kjørstad, K., 2006. *Likestilling i Transport*, Oslo: Transpørsøkonomisk institutt.
- Hongslo, E. & Lundberg, A. (2017). *Hvor er kvinnene i norsk utmarksforvaltning?*. forskning.no. 2017.
- Jarvis, H., Kantor, P. & Cloke, J., 2009. *Cities and Gender*. 1 red. New York: Routledge.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A., 2011. *Forskningsmetoder for økonomisk-administrative fag*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kaul, S., 1996. Vi skulle jo løpe med ulver - Integrering av kvinner i planleggingen - et feministisk perspektiv?. I: G. Olsson, red. *Poste Restante - en avslutningsbok*. Stockholm: Nordiska Institutet för Samhallsplanering, pp. 71-105.

- Kågström, M. & Richardson, T., 2015. Space for action: How practitioners influence environmental assessment. *Environmental Impact Assessment Review*, September, pp. 110-118.
- Kjærdsdam, F., 2010. *Byplanlægningens historie*. 2 red. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Klem, C., 2018. Vil ha feminisme i urbanisme. [Internett]
Available at: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/vil-ha-feminisme-i-urbanisme> [Funnet 19 04 2018].
- KMD, 2014. *Veileder: Medvirkning i planlegging*, Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- KMD, 2015. *Nasjonale firventninger til regional og kommunal planlegging*, Oslo: Regjeringen.
- KUN, 2000. *Kjønnsperspektiv i planlegging - en veileder*, Nordfold: Kvinneuniversitetet i Nord.
- LDO, 2007. *Likestilling i 64 kommuner* Likestillings- og diskrimineringsombudet har kontrollert kommunenes redegjørelser om likestilling for 2007, Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- Likestillings og diskrimineringsloven, 2017. Lov av 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud om diskriminering, Oslo: Norges Lover.
- Lotherington, A. T., 1992. *Foran Fronten? Rapport fra det kvinneveretta arbeidet i fylkene*, Tromsø: Norut Samfunnsforskning.
- Lykke, N., 2010. *Feminist studies: A guide to intersectional theory, methodology, and writing*. Vol. 1 red. New York: Routledge.
- Lynggaard, K., 2010. *Dokumentanalyse*. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard, red. *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal, pp. 153-170.
- MD, 1995. *Barn og unges interesser i planleggingen - Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planleggingen*. [Internett]
Available at: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rikspolitiske-retningslinjer-for-a-styrk/id519347/> [Funnet 24 04 2018].
- MD, 2012. *Veileder - Kommuneplanprosessen - Samfunnsdelen i kommuneplanen*, Oslo: Miljøverndepartementet.
- Miller, C. & Razavi, S., 1995. *From WID to GAD: Conceptual Shifts in the Women and Development Discourse*, Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.

NIBR, 1981. Kvinner og regional planlegging. 1 red. Oslo: Norsk institutt for By- og regionsforskning.

Norden, 2015. Gender mainstreaming in the work performed by municipalities - results and recommendations from a trans-nordic study, Copenhagen: Nordic Council of Ministries.

NOU 2011:18, 2011. Struktur for likestilling, Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NOU 2012:15, 2012. Politikk for likestilling, Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Oxford Research, 2014. Kortlægning af good practice og effekter i de offentlige myndigheders arbejde med ligestillingsvurdering på udvalgte serviceområder - på kommunalt niveau, Fredriksberg: Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, Ligestillingsafdelingen.

Palermo, P. C. & Ponzini, D., 2010. Spatial Planning and Urban Development: Critical Perspectives. Urban and Landscape Perspectives, Issue 10.

Peay, P., 2005. Feminism's Fourth Wave. Utne Reader, Issue 128, pp. 59-60.

Pettersen, L. T., 1999. Likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging. Nordisk Arkitekturforskning, pp. 21-31.

Plan- og bygningsloven, 2008. Lov av 27. juni nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling, Oslo: Norges Lover.

Rahder, B. & Atilia, C., 2004. Where is feminism in planning going? Appropriation or transformation?. Planning Theory, pp. 107-116.

Reeves, D., 2005. Planning for diversity - Policy and Planning. 1 red. Oxon: Routledge.

Reform, 2010. Årsberetning for Reform - Ressurscenter for menn, Oslo: Ressurscenter for menn.

Regjeringen, 2014. Statlige planretningslinjer. [Internett]
Available at: <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/statlige-planoppgaver/statlige-planretningslinjer-spr/id664274/> [Funnet 07 03 2018].

Richardson, T. K., 2000. Environmental integration in infrastructure planning: a Foucauldian discourse analysis of the trans-European transport network, Sheffield: Sheffield Hallam University.

Roberts, M., 2013. Concepts, Themes and Issues in a Gendered Approach to Planning. I: I. S. D. Madariaga, red. Fair Shared Cities. Surrey: Ashgate, pp.

1-18.w

van der Ros, J., 1997. Et femokratisk prosjekt: organisering av likestilling. Sluttrapport fra prosjektet "Organisering av kommunal likestilling i 90-årene", Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.

Walby, S., 2005. Gender Mainstreaming: productive tension in theory and practice. *Social politics: International Studies in Gender, State and Society*, 1 Oktober, p. 321–343.

World Economic Forum, 2017. Gender Gap Rapport, Genève: World Economic Forum.

Yin, R., 2010. *Analyzing Qualitative Data. I: Qualitative research from start to finish*. New York: The Guilford Press, pp. 184-217.

Vedlegg

Vedlegg I

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt Likestilling og kjønnsfokus i norsk planlegging

Bakgrunn og formål

Dette er intervjuer for bruk i en masteroppgave ved NMBU, fakultet for Landskap og samfunn. Målet med oppgaven er å forstå utviklingen fra feminisme til gender mainstreaming i norsk planlegging. Jeg vil i den sammenheng spørre unge planleggere hva de ser fokuset til likestilling er i norsk planlegging er.

Utvalget er trukket ut fra snøballmetoden. Jeg spør mine kontakter om de har tips til relevante informanter som er unge, nyutdannede som jobber med planlegging.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien er et dybdeintervju med informanten. Intervjuet er semistrukturert med en del spørsmål som vil være likt for alle intervjuobjektene, men likevel vil intervjuet være åpent og føre de veier samtalen går innenfor temaet. Intervjuet vil vare rundt en times tid. Informantene vil være anonymiserte i masteroppgaven. Det vil tas lydopptak av intervjuet for senere transkribering og oversetting til engelsk.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt av studenten og navnelisten vil lagres adskilt fra øvrige data for å beholde anonymiteten til informantene. Studenten er den som vil hovedsakelig ha tilgang til informasjonen, men også veileder ved behov. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes av andre i publikasjonen.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15. Mai 2018. Etter dette skal dataopptaket slettes og all informasjon anonymiseres. Navnelister og personlige opplysninger skal også slettes. Selve masteroppgaven og vedlegg beholdes, men det vil ikke være mulig å finne tilbake til informasjon om intervjuobjektene. Dette skal skje innen 30. Juni 2018.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Malene Øien Eiksund per telefon 90585383 eller veileder Timothy Kevin Richardson på telefon 67231230.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

INTERVJUGUIDE

Fase 1: Rammesetting

1. Løst prat (5 min).

Hei og hallo! Kjekt at du ønsket å stille opp her.

2. Informasjon (5-10 min). Si litt om temaet for samtalen (bakgrunn, formål). Forklar hva intervjuet skal brukes til og forklar taushetsplikt og anonymitet. Spør om noe er uklart og om respondenten har noen spørsmål. Informer om ev. opptak, sørg for samtykke til ev. Opptak. Start opptak.

Temaet for min masteroppgave er likestilling/gender mainstreaming/feminisme i norsk planlegging. Tittelen min hittil er *Kjønn i norsk planlegging*

I den anledning ønsker jeg å intervjuje unge norske planleggere om hva de ser som behovet for fokus på kjønn i dagens planlegging, om de er et fokus og om de selv er bevisste på kjønn i sin planleggingshverdag. Jeg vil gjøre dette gjennom å snakke om spesifikke prosjekter de har vært borti og spørre hvordan de forholdt seg til kjønnsdimensjonen i disse tilfellene. Jeg vil også benytte former for assosiasjonsteknikker for å se litt på bevisstheten rundt kjønn.

Fase 2: Faktaspørsmål

Hva arbeider du med?

Hvilken rolle har du i planleggingsprosjekter?

Kan du fortelle om et eksempel på et prosjekt du har vært med på i det siste og hva du bidro med der?

Fase 2: Erfaringer

Ja, så skal vi inn på temaet som jeg jobber litt med i min masteroppgave da.

1. Overgangsspørsmål (5 min.) Hva slags erfaringer har du med (temaet)? Det er ofte hensiktsmessig å ta utgangspunkt i deltakernes erfaring med det temaet som skal diskuteres. Sjekkliste eller oppfølgingsspørsmål. Praktisk oppgave kan erstatte overgangsspørsmål: Kan du bruke tre minutter til å skrive ned stikkord for hva dere mener kjennetegner?

Hva tenker du på når jeg sier kjønn og planlegging?

Hva tenker du på når jeg sier likestilling og planlegging?

Hva tenker du på når jeg sier feministisk planlegging?

Hva tenker du på når jeg sier gender mainstreaming i planlegging?

Fase 3. Fokusering

2. Nøkkelspørsmål (30 min.) 3-5 nøkkelspørsmål
 1. Oppfølgingsspørsmål eller sjekkliste

Hvordan er fokuset på kjønn i din planleggingshverdag?

Kan du fortelle om en situasjon på arbeidet det dere måtte forholde dere til kjønnsdimensjon?

Oppfatter de kjønn, likestilling og feminisme som temaer i sin arbeidshverdag?

Hva tenker du når jeg spør hvem det planlegges for?

Fase 4. Tilbakeblikk

2. Oppsummering (5 min.) Oppsummere funn. Har jeg forstått deg riktig? Er det noe du vil legge til?

Timothy Kevin Richardson

1432 ÅS

Vår dato: 02.02.2018

Vår ref: 58222 / 3 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

Tilråkning fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 09.01.2018 for prosjektet:

58222	<i>Feminisme i norsk planlegging</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Timothy Kevin Richardson</i>
Student	<i>Malene Øien Eiksund</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 30.06.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosj

Vennlig hilsen

Dag Kiberg

Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Anne-Mette Somby tlf: 55 58 24 10 / anne-mette.somby@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Malene Øien Eiksund, malene.oien.eiksund@nmbu.no

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 58222

Du har opplyst i meldeskjema at utvalget vil motta skriftlig informasjon om prosjektet, og samtykke skriftlig til å delta. Vår vurdering er at informasjonsskrivet til utvalget er godt utformet.

Det fremgår av meldeskjema at du vil behandle sensitive opplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning.

Personvernombudet forutsetter at du behandler alle data i tråd med Norges miljø- og biovitenskapelige universitet sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet.

Prosjektslutt er oppgitt til 30.06.2018. Det fremgår av meldeskjema/informasjonskriv at du vil anonymisere datamaterialet ved prosjektslutt. Anonymisering innebærer vanligvis å:

- slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, fødselsnummer, koblingsnøkkel
- slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn
- slette lydopptak

For en utdypende beskrivelse av anonymisering av personopplysninger, se Datatilsynets veileder:

<https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/regelverk-skjema/veiledere/anonymisering-veileder-041115.pdf>

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway